

Families in beeld

Families in beeld

Wendy Doeleman

m.m.v. Monique van der Kaa

De ontwikkeling van deze publicatie is tot stand gekomen mede dankzij de financiële bijdrage van Stichting Kinderpostzegels Nederland.

Families in beeld
Wendy Doeleman, Bureau MUTANT
m.m.v. Monique van der Kaa

ISBN-10: 90 6665 751 0
ISBN-13: 978 90 6665 751 9
NUR 847

© 2006 B.V. Uitgeverij SWP Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, St.b. 351, zoals gewijzigd bij het besluit van 23 augustus 1985, St.b. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot Uitgeverij SWP (Postbus 257, 1000 AG Amsterdam) te wenden.

Inhoudsopgave

Inleiding 7

Lees- en kijkwijzer 11

Hoofdstuk 1: Werkvormen in beeld 17

1.1 Families in beeld 18

1.2 Kindercentrum of school in beeld 33

1.3 Effecten in de praktijk 44

Hoofdstuk 2: Visie en achtergronden 47

2.1 'Families in beeld' in de kinderopvang en het
basisonderwijs 48

2.2 Motieven vanuit pedagogisch handelen 52

2.3 Motieven vanuit samenwerking met ouders 60

2.4 Motieven vanuit maatschappelijk perspectief 63

2.5 Tot slot 65

Hoofdstuk 3: Begeleidende oefeningen 67

3.1 Introductieoefeningen 69

3.2 Verdiepingsoefeningen 79

Dankwoord 85

Literatuur 87

Bijlage 1: Belangrijke begrippen en definities 91

Bijlage 2: Historie van het project 'Families in beeld' 94

Dvd met beelden van diverse 'good practice' locaties

Inleiding

Kinderen zijn de samenleving van morgen

In de kinderopvang en het onderwijs staat het verzorgen, opvoeden en onderwijzen van kinderen centraal. Leidsters¹ en leerkrachten begeleiden kinderen in hun ontwikkeling naar volwassenheid en bereiden hen voor op het participeren in de samenleving. De kinderen van vandaag zijn immers de samenleving van morgen. Die samenleving herbergt een verscheidenheid aan mensen met verschillende leefstijlen, levensovertuigingen, visies, waarden en normen. Als we naar het nieuws kijken, dan lijkt het alsof die verschillen vooral spanningen en botsingen veroorzaken. Vreedzaam samenleven in een wereld vol diversiteit is zo-
waar niet eenvoudig.

De stap van deze wereldse realiteit naar de kleine wereld van het jonge kind lijkt enorm. Het is maar moeilijk voor te stellen dat de baby's, peuters of kleuters om ons heen ooit een aandeel zouden kunnen hebben in die botsingen in het groot. Leidsters en leerkrachten zijn dag in dag uit bezig met de ontwikkeling van jonge kinderen. Dat zij via dit werk een bijdrage zouden kunnen leveren aan een vreedzamere samenleving, is echter voor lang niet iedereen vanzelfsprekend.

Toch kunnen beroepskrachten veel doen. Jonge kinderen leren spelen-derwijs de hele dag door. Ze leren niet alleen lopen en praten, maar ook allerlei sociale vaardigheden, regels en waarden. In onze Nederlandse samenleving hebben we daarbij democratische waarden voor ogen zoals gelijkwaardigheid, tolerantie, solidariteit en respect. In het werken met jonge kinderen vertaalt zich dit bijvoorbeeld in leren zorg voor elkaar te hebben en speelgoed leren delen. Werken met jonge kinderen is dus eigenlijk werken aan democratie in het klein.

Uiteindelijk willen we graag dat kinderen opgroeien tot autonome en zelfverzekerde volwassenen die zich tegelijkertijd betrokken voelen bij en respect hebben voor andere mensen. Beroepskrachten kunnen kinderen hierbij helpen door allereerst een veilige omgeving te creëren en de opbouw van een positief zelfbeeld te ondersteunen. Een positief zelfbeeld is namelijk de basis die nodig is om verschillen tussen mensen

---

1. Daar waar we in dit boek leidsters schrijven, bedoelen we ook leiders.

te kunnen waarderen. Tevens kunnen beroepskrachten een bijdrage leveren aan het ontwikkelen van inlevingsvermogen bij kinderen en het leren zien en respecteren van diversiteit. Leidsters en leerkrachten kunnen dit doen door bewust aandacht te besteden aan en respect op te brengen voor de identiteit van ieder kind, zijn familie en zijn sociale en culturele achtergrond. Tevens kunnen zij voor een omgeving zorgen waarin kinderen positieve ervaringen met mensen met verschillende achtergronden kunnen opdoen. Daarnaast is het van belang dat leidsters en leerkrachten ouders serieus nemen en hen zien en benaderen vanuit gelijkwaardigheid en respect.

Als beroepskrachten dit alles doen, werken zij aan een open en respectvol klimaat op het kindercentrum of in de school. In zo'n klimaat kunnen kinderen zich ontwikkelen tot zogeheten democratische burgers in die samenleving van morgen, waarin waarden als gelijkwaardigheid, tolerantie, solidariteit en respect daadwerkelijk vorm krijgen.

Families in beeld

'Families in beeld' is een methodiek om in kindercentra en op scholen concreet te werken aan een open en respectvol klimaat. Beroepskrachten brengen letterlijk de familieachtergronden van kinderen in beeld en besteden gerichte aandacht aan de diversiteit wat betreft achtergrond, leefvorm of leefstijl. Dit doen zij met concrete werkvormen waarbij zij gebruik maken van beeldmateriaal zoals foto's, illustraties of boekjes. Leidsters en leerkrachten stimuleren op deze manier zowel de ontwikkeling van een positief zelfbeeld van kinderen als het hebben van respect voor andere mensen. De activiteiten met de werkvormen stimuleren ook de taalontwikkeling van kinderen. Tevens versterkt de methodiek de contacten en communicatie met ouders alsmede het gemeenschapsgevoel tussen beroepskrachten, ouders en kinderen.

Naast werkvormen die de achtergronden van kinderen en hun families in beeld brengen ('Families in beeld'), bevat de methodiek ook werkvormen die de werkwijze van het kindercentrum of de school meer in beeld brengen ('Kindercentrum of school in beeld'). Deze werkvormen zijn een andere manier om te werken aan open en respectvol klimaat, namelijk door ouders goed te informeren en hun mening en visie serieus te nemen, te respecteren en te waarderen. Een dergelijke houding draagt positief bij aan de relatie en het partnerschap tussen beroepskrachten en ouders.

Bij 'Families in beeld' bepalen de houding en het handelen, oftewel de competenties van de beroepskrachten in sterke mate de effectiviteit van de werkvormen. We denken daarbij bijvoorbeeld aan de manier waarop een beroepskracht met kinderen in gesprek gaat over de diversiteit aan familieachtergronden, de manier waarop hij of zij ouders benadert en aanspreekt en de mate waarin een beroepskracht zich bewust is van de eigen beelden en (voor)oordelen ten aanzien van families. Om deze competenties (verder) te ontwikkelen, bevat dit methodiekboek zowel achtergrondinformatie als begeleidende oefeningen.

Lees- en kijkwijzer

Doelgroep

Dit methodiekboek is bedoeld voor beroepskrachten, leidinggevend en begeleiders in de kinderopvang (peuterspeelzalen, voorscholen, kinderdagverblijven en buitenschoolse opvang) en het basisonderwijs (met name onderbouw). Vanuit onze persoonlijke expertise op het terrein van het jonge kind is dit boek vooral gericht op diegenen die werken met kinderen tussen de 0 en 8 jaar. De meeste werkvormen zijn echter eveneens geschikt voor kinderen tussen de 8 en 12 jaar.

Het boek

We beginnen in hoofdstuk 1 met een beschrijving van drie werkvormen om de familie(achtergronden) van kinderen in beeld te brengen en drie werkvormen om de werkwijze van kindercentra of scholen in beeld te brengen. Daarnaast doen we enkele suggesties voor andere mogelijke werkvormen. We eindigen het hoofdstuk met een beschrijving van ondervonden effecten van 'Families in beeld' in de praktijk.

Hoofdstuk 2 van dit boek is bedoeld om leidinggevend, begeleiders en beroepskrachten meer inzicht te geven in de visie en achtergronden van 'Families in beeld'. We behandelen verschillende motieven om in de kinderopvang en het basisonderwijs met deze methodiek aan de slag te gaan, gezien vanuit de relatie tussen beroepskrachten en kinderen, de relatie tussen beroepskrachten en ouders, en vanuit een maatschappelijk perspectief.

Hoofdstuk 3 is vooral bedoeld voor leidinggevend en begeleiders. Zij vinden in dit hoofdstuk diverse oefeningen voor het begeleiden van beroepskrachten die met 'Families in beeld' aan de slag gaan. De uitvoering van de werkvormen en het realiseren van de bijbehorende doelen vragen namelijk een bepaalde kennis, houding en vaardigheden van beroepskrachten. Deze competenties benoemen we aan het begin van het hoofdstuk.

Bijlage 1 geeft een korte reflectie op begrippen die in dit boek veel gebruikt worden, zoals diversiteit, gelijkwaardigheid, respect en familie.

Bijlage 2 geeft een beschrijving van de historie van het project 'Families in beeld' dat de basis heeft gevormd voor dit methodiekboek.

De dvd

De dvd die bij dit boek is gevoegd, is te gebruiken als illustratiemateriaal om beroepskrachten te inspireren en om een discussie over de methodiek op gang te brengen. De dvd geeft in vijf delen een kleurrijk beeld van de ervaringen met 'Families in beeld' in vijf 'good practice'-locaties.

We raden aan om de film per deel aan de beroepskrachten te tonen, om vervolgens het bekeken deel met elkaar te bespreken. Dit kan plenair of in kleine groepen gedaan worden, aan de hand van vragen en opdrachten welke hieronder staan vermeld.

Voor meer informatie over de doelen, inhoud en vorm van de werkvormen verwijzen we naar hoofdstuk 1 van het boek.

Deel 1: Korein Kinderplein Vorststraat uit Eindhoven

In dit eerste deel wordt een kindercentrum met een diversiteit aan culturen in beeld gebracht. Vooral de visie op oudercontacten in het kindercentrum komt sterk uit de beelden naar voren.

Vragen en opdrachten voor beroepskrachten bij deel 1:

- Beschrijf in één woord jouw eerste indruk van dit deel.
- Beschrijf de drie werkvormen die in beeld zijn gekomen: de familiewand, de landkaart en het intakeboek. Welke doelen hebben de drie werkvormen, zowel als het gaat om het werken met kinderen als om de contacten met ouders?
- In hoeverre sluiten deze doelen aan bij het pedagogisch beleid en ouderbeleid van jouw organisatie?
- Wat vind jij van de werkvormen qua vorm, inhoud en haalbaarheid? Waar word je enthousiast van? Waar zet je vraagtekens bij of wat zou je zelf anders doen?
- Wat vind je van het feit dat het intakeboek in diverse talen is vertaald? Waarom heeft dit kindercentrum hiervoor gekozen, hoe hebben ze het aangepakt en wat levert het in de praktijk op? Zou je zelf ook voor het vertalen van teksten kiezen en waarom wel of niet?
- In dit deel wordt gesproken over het feit dat het soms heel lastig is om voor de familiewand foto's van ouders te krijgen. Wat zouden hier oorzaken van kunnen zijn en hoe zou je hier mee om kunnen gaan?
- Met welke werkvorm(en) zou je zelf aan slag willen gaan en wat is hiervoor nodig?

Deel 2: Peuterspeelzaal Pinokkio van Kinderstad uit Tilburg

Dit tweede deel brengt het gebruik van een heen-en-weerboekje in een peuterspeelzaal in beeld. Zowel de effecten van de werkvorm op het werken met de kinderen als op de contacten met ouders worden hierbij toegelicht.

Vragen en opdrachten voor beroepskrachten bij deel 2:

- Beschrijf in één woord jouw eerste indruk van dit deel.
- Geeft een beschrijving van de getoonde werkvorm: het heen-en-weerboekje. Welke doelen heeft deze werkvorm, zowel als het gaat om het werken met kinderen als om de contacten met ouders?
- In hoeverre sluiten deze doelen aan bij het pedagogisch beleid en ouderbeleid van jouw organisatie?
- Wat vind jij van deze werkvorm qua vorm, inhoud en haalbaarheid? Waar word je enthousiast van? Waar zet je vraagtekens bij of wat zou je zelf anders doen?
- Wat vind je van de manier waarop het heen-en-weerboekje de werkwijze van het kindercentrum in beeld brengt? Zou je het zelf ook op deze manier aanpakken of heb je andere of aanvullende ideeën?
- Zou je met deze werkvorm aan slag willen gaan en zo ja, wat is hier voor nodig?

Deel 3: Basisschool de Meridiaan uit Medemblik

Dit derde deel brengt een school voor asielzoekerskinderen in beeld. Naar voren komt vooral de eigen invulling van de familiemuur ('dit ben ik-plek') en de visie van de school op het werken met deze speciale doelgroep.

Vragen en opdrachten voor beroepskrachten bij deel 3:

- Beschrijf in één woord jouw eerste indruk van dit deel.
- Beschrijf de twee werkvormen die in beeld zijn gekomen: de 'dit ben ik-plek' en de landkaart. Welke doelen hebben de werkvormen, zowel als het gaat om het werken met kinderen als om de contacten met ouders?
- In hoeverre sluiten deze doelen aan bij het pedagogisch beleid en ouderbeleid van jouw organisatie?
- Wat vind jij van de werkvormen qua vorm, inhoud en haalbaarheid? Waar word je enthousiast van? Waar zet je vraagtekens bij of wat zou je zelf anders doen?
- Wat vind jij van de keuze voor de benaming 'dit ben ik-plek' in plaats van familiemuur? Waarom heeft de school deze keuze gemaakt? Wat zijn voordelen van deze benaming en wat zijn eventuele nadelen? Naar welke benaming gaat jouw voorkeur uit?

- Wat vind je van de keuze voor het werken met een wereldkaart? Wat zijn de mogelijkheden en wat zijn de beperkingen hiervan? Welke bezwaren zouden er mogelijk onder kinderen en/of ouders tegen deze werkvorm kunnen leven en hoe zou je daar mee om kunnen gaan?
- Met welke werkvorm(en) zou je zelf aan slag willen gaan en wat is hier voor nodig?

Deel 4: Buitenschoolse opvang Fila Tekna van Stichting Kinderopvang Humanitas uit Leusden

Dit vierde deel brengt het werken op een kindercentrum voor buitenschoolse opvang in beeld. Zowel het werken met kinderen als de contacten met ouders komen hierbij aan de orde.

Vragen en opdrachten voor beroepskrachten bij deel 4:

- Beschrijf in één woord jouw eerste indruk van dit deel.
- Beschrijf de twee werkvormen die in beeld zijn gekomen: de landkaart en het intakeboek. Welke doelen hebben de werkvormen, zowel als het gaat om het werken met kinderen als om de contacten met ouders?
- In hoeverre sluiten deze doelen aan bij het pedagogisch beleid en ouderbeleid van jouw organisatie?
- Wat vind jij van de twee werkvormen qua vorm, inhoud en haalbaarheid? Waar word je enthousiast van? Waar zet je vraagtekens bij of wat zou je zelf anders doen?
- Wat vind jij van de keuze voor het werken met een stadskaart? Wat zijn de mogelijkheden en wat zijn de beperkingen hiervan? Welke bezwaren zouden er mogelijk onder kinderen en/of ouders tegen deze werkvorm kunnen leven en hoe zou je daar mee om kunnen gaan?
- Met welke werkvorm(en) zou je zelf aan slag willen gaan en wat is hier voor nodig?

Deel 5: Kindercentrum Wereldkids uit Dordrecht

Deel 5 brengt een multicultureel kindercentrum en hun visie op intercultureel werken of 'omgaan met diversiteit' weer. Zowel het werken met kinderen, de contacten met ouders als het werken in teamverband komen aan de orde.

Vragen en opdrachten voor beroepskrachten bij deel 5:

- Beschrijf in één woord jouw eerste indruk van dit deel.
- Beschrijf de twee werkvormen die in beeld zijn gekomen: de familiemuur, en 'thema's in beeld'. Welke doelen hebben de werkvormen, zowel als het gaat om het werken met kinderen als om de contacten met ouders?

- In hoeverre sluiten deze doelen aan bij het pedagogisch beleid en ouderbeleid van jouw organisatie?
- Wat vind jij van de twee werkvormen qua vorm, inhoud en haalbaarheid? Waar word je enthousiast van? Waar zet je vraagtekens bij of wat zou je zelf anders doen?
- In dit deel wordt het idee geopperd om, voor dat je start met een familiemuur van de gezinnen, eerst in je eigen team een familiemuur te maken. Wat vind jij van dit idee? Wat zou het kunnen opleveren? Zijn er ook collega's die hier bezwaar tegen hebben en zo ja, welke bezwaren zijn dit?
- Welke mogelijkheden zie je voor de werkvorm 'thema's in beeld'? Hoe zou je dit in je eigen organisatie vorm kunnen geven en wat zou het op kunnen leveren?
- Met welke werkvorm(en) zou je zelf aan slag willen gaan en wat is hiervoor nodig?

Hoofdstuk 1

Werkvormen in beeld

In beeld

Laat het beeld
dat je hebt
van mij
in ieder moment
verschijnen,
en daarna
verdwijnen
want mijn identiteit
vult, vormt
verkleurt en vervaagt
door mijn verleden
mijn toekomst
en dit heden

Zie mij
steeds weer
als nieuw

Karin Boone

Inleiding

In dit hoofdstuk beschrijven we verschillende werkvormen om met ‘Families in beeld’ aan de slag te gaan. Drie werkvormen brengen de families van kinderen meer in beeld (1.1) en drie werkvormen brengen de werkwijze van het kindercentrum of de school meer in beeld (1.2). Al deze werkvormen zijn ontwikkeld en uitgetest in de Nederlandse praktijk. Omdat de mogelijkheden echter talrijk zijn, geven we aan het eind van ieder deel nog enkele suggesties voor andere werkvormen. We raden teams aan om uiteindelijk te gaan werken met uit ieder deel tenminste één werkvorm, zodat zowel de families als de eigen organisatie in beeld worden gebracht. We eindigen dit hoofdstuk met het beschrijven van ondervonden effecten van de methodiek ‘Families in beeld’.

1.1 Families in beeld

In dit deel beschrijven we de volgende drie werkvormen:

- Familiemuur;
- Landkaart;
- Kind van de week.

Met deze werkvormen brengen beroepskrachten de diverse familieachtergronden van kinderen in beeld en maken de diversiteit aan achtergronden bespreekbaar. Doelen hiervan zijn:

- alle kinderen en ouders het gevoel geven dat zij welkom zijn en erbij horen (inclusief werken);
- een groepsgevoel met veiligheid, herkenning en betrokkenheid creëren;
- kinderen helpen een positief zelfbeeld op te bouwen;
- respect voor andere mensen stimuleren;
- de participatie van kinderen en ouders versterken;
- het gemeenschapsgevoel en het pedagogisch partnerschap tussen beroepskrachten en ouders versterken.

Via deze doelen kunnen kinderen zich in een open en respectvol klimaat ontwikkelen tot autonome, actieve, zelfbewuste volwassenen die zich tegelijkertijd betrokken voelen bij en respectvol kunnen omgaan met andere mensen.

Familiemuur

Omschrijving

Bij de familiemuur krijgen familiefoto's van thuis een plek aan de muur

ergens in de groepsruimte, op ooghoogte van de kinderen. Dit kan bijvoorbeeld in een hoek met een kussen ervoor of op een lage kast. Omdat de foto's bij elkaar hangen, wordt de diversiteit aan families zichtbaar. De foto's worden gebruikt om regelmatig met de kinderen te praten over zichzelf en hun familie en over de overeenkomsten en verschillen tussen families. Een andere mogelijke benaming voor de familiemuur is de 'dit ben ik-plek'.

Benodigheden

- Materialen om het kader van de muur te maken.
- Familiefoto's of voorwerpen van thuis.

Moeder en dochter bekijken de familiemuur

Uitvoering

Vormgeving van de familiemuur

De eerste aandacht bij de familiemuur gaat meestal uit naar de vormgeving: waar zal de muur komen en hoe komt deze eruit te zien? Hiervoor zijn talloze mogelijkheden. De muur kan bijvoorbeeld bestaan uit een stoffen wand waar collages van de foto's met klittenband op worden bevestigd. Op deze manier kunnen de foto's eenvoudig gebruikt worden bij een kringgesprek zonder dat je altijd bij de muur hoeft te gaan zitten. Andere mogelijkheden voor de muur (die niet per se een muur hoeft te zijn): een lijst met plexiglas aan de muur, onder plexiglas op een tafel, stoffen kubussen met plastic hoesjes aan een draad, een boekje of een gordijn met doorzichtige vakjes.

Wat betreft de foto's zelf kun je werken met de originelen, maar ook met kleurenkopieën. Je kunt van verschillende foto's collages op (geplastificeerd) karton maken. Op deze manier kunnen verschillende foto's van een familie bij elkaar geplakt worden en eventueel voorzien worden van tekst, bijvoorbeeld de namen die het kind aan zijn of haar familieleden geeft.

'Bouwfase' van de familiemuur

Voordat je start met het verzamelen van familiefoto's van de kinderen, kun je het beste eerst een familiemuur met het team maken. Zo ontdek je met collega's hoe het voelt om privé-foto's van thuis mee te nemen en deze openbaar te maken (zie ook de oefening 'Kijk op families' uit hoofdstuk 3).

Nadat je dit gedaan hebt, wil je natuurlijk graag foto's van ouders en kinderen krijgen. Bedenk met elkaar hoe je ouders en (oudere) kinderen wilt informeren over de familiemuur en hen om foto's wilt vragen. Zorg dat je goed kunt uitleggen waarom jullie een familiemuur willen maken (zie de doelen aan het begin van dit hoofdstuk). Bij nieuwe ouders kun je al bij het intakegesprek over de familiemuur vertellen en om foto's vragen. Benadruk dat allerlei soorten foto's welkom zijn; van het kind, van familieleden, van het huis, van huisdieren of van andere belangrijke mensen of voorwerpen uit het leven van het kind. Als je de eerste foto's hebt gekregen, kun je ouders en/of kinderen vragen om deze te verwerken tot een collage.

Suggesties voor activiteiten

Als er eenmaal foto's op de familiemuur hangen, zullen er vanzelf allerlei gesprekjes bij ontstaan. Gesprekjes van kinderen onderling, kinderen met ouders, kinderen met beroepskrachten en ouders met beroepskrachten. Daarnaast bieden de foto's diverse mogelijkheden tot meer gestructureerde activiteiten in de kring of aan tafel. Zeker in het begin is het verstandig om dit in kleinere groepen te doen.

De activiteiten dienen uiteraard te passen bij de leeftijd en ontwikkeling van de kinderen. Deze ontwikkeling kan echter verschillend zijn. De ervaringen die een kind opdoet en de omgeving waarin het opgroeit, zijn van invloed op het verloop van zijn ontwikkeling. Zo heeft het ene kind meer tijd nodig om zich veilig te voelen dan een ander kind. Ook de taalontwikkeling kan tussen kinderen heel verschillend zijn. Probeer zo veel mogelijk aan te sluiten bij de behoeften van de kinderen en werk, voor zover mogelijk, desnoods in aparte groepjes.

Foto's van thuis krijgen kost soms tijd

Baby's en dreumesen

Voor baby's en dreumesen zijn veiligheid en vertrouwen de basis. De foto's van thuis kunnen hierbij een hulpmiddel zijn. Jonge kinderen zullen beetje bij beetje zichzelf, familieleden en andere kinderen op de foto's gaan herkennen. Zorg dat de foto's op kruiphoogte hangen en dat de kinderen de foto's kunnen aanraken zonder ze te beschadigen. Een goede mogelijkheid is de foto's achter plastic op een stoffen kubus te bevestigen en deze kubussen aan draden boven een kruipkleed te hangen. Op deze manier kunnen de kinderen kijken en voelen combineren. Wellicht is het ook mogelijk om foto's te laten afdrukken op stof zoals op kussenslopen.

Suggesties voor activiteiten:

- Ga samen met de kinderen de foto's langs en noem ieders naam.
- Speel kiekeboespelletjes met de foto's.
- Speel een vraag- en antwoordspel. Zit met de kinderen bij de foto's en stel eenvoudige vragen: wie weet waar de zus van Hannah is? Waar zie je een poes? Waar is de pappa van Sofia?

Peuters en kleuters

Peuters zullen de personen die ze op de foto's zien steeds meer gaan benoemen en spontaan allerlei dingen gaan vertellen en vragen aan

elkaar. Hoe ouder de kinderen worden, hoe sterker dit wordt. Met peuters, kleuters en oudere kinderen kun je daarom ook heel goed op vaste momenten in de kring of aan tafel over de foto's praten.

Suggesties voor activiteiten:

- Ga samen met de kinderen de foto's langs en noem ieders namen. Dit kan bijvoorbeeld na de vakantie gebeuren of als er een nieuw kind in de groep is.
- Laat enkele kinderen iets over hun eigen foto vertellen, bijvoorbeeld over hun familieleden. Bij peuters kun je als beroepskracht starten door iets over de foto's te vertellen en daarna om reacties te vragen.
- Laat kinderen een foto van een ander kind kiezen, vertellen waarom zij die foto hebben uitgekozen en wat ze erover willen vertellen. Laat daarna de 'eigenaar' van de foto reageren.
- Koppel het bespreken van de foto's aan een thema en benoem overeenkomsten en verschillen als het gaat om:
  - kleding;
  - jongen/meisje;
  - familieleden;
  - huizen;
  - huisdieren;
  - emoties (hoe kijken de mensen op deze foto, hoe zouden ze zich voelen?);
  - leeftijden, jong-oud;
  - hobby's;
  - uiterlijke kenmerken (welke mensen lijken op elkaar?);
  - zintuigen (wat zou je in de situatie op deze foto kunnen horen, zien, ruiken, voelen?).
- Laat de foto's een ingang zijn om meer te weten te komen over een kind, zijn achtergrond en zijn familie. Kortom, probeer 'het verhaal achter de foto's' te ontdekken. Daarbij kun je denken aan:
  - namen van de ouders (hoe noemt het kind de ouders), grootouders, broers, zussen en andere familieleden;
  - thuistaal;
  - geografische afkomst;
  - lievelingseten, -muziek, -activiteit van het kind;
  - rituelen en gewoonten van thuis;
  - religie;
  - angsten en afkeuren van het kind;
  - activiteiten (werk, studie, thuis) van ouders;
  - liefhebberijen van ouders.
- Verbind activiteiten met de foto's met een vervolgactiviteit zoals schilderen, tekenen, verkleeden of toneel.

Ouders

- Met ouders kun je over de foto's praten op het moment waarop je de foto's krijgt, bij het brengen of halen, maar ook op momenten als een huisbezoek, een ouderavond, feest of andere activiteit.

Een familie'muur' in een babygroep

Aandachtspunten

Foto's krijgen

Het kan zijn dat je van sommige ouders geen foto's krijgt. Belangrijk is dan om voorzichtig te informeren wat de reden hiervan is. Hebben mensen geen foto's in huis, is de gezinssituatie (momenteel) pijnlijk door bijvoorbeeld een scheiding of overlijden, hebben ouders om religieuze redenen moeite met foto's van personen, hebben ze geen fototoestel, willen ze hun dierbare foto's niet kwijt, zijn ouders erg druk en vergeten ze het steeds? Kortom, er kunnen allerlei redenen zijn waarom je van sommige ouders of kinderen geen foto's krijgt.

Probeer open te staan voor de gevoelens en beweegredenen van ouders of kinderen en vraag er naar zonder oordelend over te komen. Kijk vervolgens samen met de ouders en/of de kinderen of je iets kunt bedenken waar iedereen zich in kan vinden.

De vader van Wilfried wilde na de echtscheiding waarbij hij de kinderen toegewezen heeft gekregen, de foto van moeder niet meer op de familiemuur hebben. Na onderling beraad stelden de leidsters voor om de foto van moeder in een schatkistje van Wilfried te bewaren. Hij kon dan toch op elk moment de foto van moeder bekijken, maar de foto zou niet in het zicht zijn. Daarnaast vroegen de leidsters aan vader of hij het wilde aangeven als de situatie minder pijnlijk zou zijn geworden en de foto eventueel weer zou terug mogen op de familiemuur.

Er zijn vele alternatieven te bedenken wanneer ouders of kinderen geen familiefoto's willen meebrengen. Bijvoorbeeld: geen foto's maar een tekening van het kind ophangen; geen foto's maar een voorwerp van thuis; alleen een foto van het kind en niet van familieleden; foto's kopiëren of zelf foto's op het kindercentrum of op school (al dan niet met een familielid erbij) maken.

In plaats van een foto nam de moeder van Ayaan een geldbriefje mee uit Somalië, haar land van herkomst. Ze vertelde dat dit briefje voor haar symbool staat voor de goede toekomst die ze Ayaan wil geven. Het geldbriefje gaf aanleiding tot een uitgebreid gesprek, waarna de leidsters beter begrepen hoe belangrijk de migratie in het leven van Ayaan en haar moeder is. Ook begrepen ze beter wat moeder belangrijk vindt in de opvoeding van haar dochter. Het gesprek werd het begin van een hechter contact met moeder.

Als een kind niet wil praten

Hoewel de meeste kinderen enthousiast en graag over thuis praten, geldt dat niet voor alle kinderen. Respecteer dit en geef een kind rustig de tijd. Op een later tijdstip kun je het dan nog eens proberen. Mocht een kind nog steeds niet over zichzelf of zijn familie willen praten, dan kun je proberen te achterhalen waarom het kind dit niet wil. Kijk ook of je kunt ontdekken waar het kind wél over wil praten en sluit vervolgens hier bij aan. Ook kan het zijn dat andere activiteiten, bijvoorbeeld schilderen of tekenen, een kind meer aanspreken.

Diversiteit bespreken

In de gesprekken met kinderen over diversiteit is het belangrijk dat je eerst de overeenkomsten tussen de kinderen en de families benadrukt en daarna pas de verschillen. Op deze manier creëer je een gevoel van verbondenheid dat kinderen de veiligheid biedt om verschillen tussen mensen te kunnen waarderen.

Leidster Martine wijst op de foto's: kijk, jij staat met je opa op de foto. Wie heeft er nog meer z'n opa op de foto? Ja, jij ook, en jij ook. Jouw opa staat er heel lachend op, hè? Wie heeft er nog meer lachende mensen op de foto?

Besteed aandacht aan de achtergrond van kinderen door deze te erkennen, maar zie tegelijkertijd ieder kind als een individu. Esmine is Esmine, en zij

heeft een Turkse achtergrond, maar ze is geen vertegenwoordiger van dé Turkse cultuur, die namelijk niet bestaat, net zoals dé Nederlandse cultuur niet bestaat. Probeer steeds uit te gaan van de belevingswereld van het kind en niet van jouw beelden van diens (culturele) achtergrond. Bedenk: iedere familie heeft zijn eigen cultuur.

Actieve inzet van ouders en kinderen

De inzet en hulp van ouders en (oudere) kinderen bij de familiemuur kunnen de onderlinge contacten versterken. Kijk of je ouders kunt inzetten om de plek voor de familiemuur te creëren. Vraag ouders en kinderen om zelf hun collage te maken. Nodig indien mogelijk af en toe een ouder uit om bij een activiteit met de foto's aanwezig te zijn.

Hoewel op buitenschoolse opvang Toermalijn het initiatief om met de familiemuur te gaan werken vanuit de beroepskrachten is gekomen, hebben zij de kinderen vanaf het begin betrokken bij de uitvoering ervan. De kinderen hebben meegedacht over waar de muur het best zou kunnen komen en welke materialen zij wilden gebruiken. Enkele ouders hebben geholpen met het maken van de lijsten. Ouders, kinderen en beroepskrachten hebben samen op een ouderavond de collages met foto's gemaakt.

'Dit ben ik-plek'

Variant: 'Dit ben ik-plek'

Basisschool de Meridiaan uit Medemblik geeft onderwijs aan kinderen van asielzoekers. De leerkrachten vonden het lastig om de naam

‘familiemuur’ te gebruiken, omdat van veel asielzoekers familieleden verloren of vermist zijn. Om deze reden hebben zij gekozen voor de benaming ‘dit ben ik-plek’. Omdat niet alle kinderen en ouders foto’s van familieleden hebben of willen meebrengen, mogen kinderen voor de ‘dit ben ik-plek’ ook voorwerpen van thuis meenemen.

Dvd

Bekijk en bespreek met elkaar de delen 1, 3 en 5 van de dvd ‘Families in beeld’. In deze delen komt de familiemuur in verschillende vormen in beeld.

Landkaart

Omschrijving

Een kaart aan de wand (van de wereld, van Nederland of van een regio, stad of dorp) brengt door middel van vlaggetjes, prikkertjes of sticker-tjes in beeld waar ouders en kinderen vandaan komen of waar zij momenteel wonen. Bij jonge kinderen wordt de landkaart vooral gebruikt om met ouders in gesprek te komen, bij kinderen vanaf vier jaar ook voor gesprekken met kinderen.

Benodigdheden

- Een (geplastificeerde) kaart naar keuze van de wereld, Nederland, regio, stad of dorp.
- Vlaggetjes, prikkertjes of stickertjes.

Uitvoering

Vormgeving

Besluit met elkaar wat voor soort kaart je wilt gaan gebruiken. Of je kiest voor een wereldkaart, een landkaart, een regiokaart of voor een kaart van je stad of dorp, is meestal afhankelijk van de diversiteit onder de gezinnen en van de leeftijd van de kinderen. Schaf de kaart aan en laat deze plastificeren. Zoek een goede plek om de kaart op te hangen, bijvoorbeeld in de gang.

Bekijk vervolgens hoe je ieders land van herkomst, dan wel woonadres wilt aangeven. Dit kan bijvoorbeeld met vlaggetjes, prikkertjes of stickertjes. Check of het gebruik van prikkertjes in verband met veiligheid is toegestaan.

Suggesties voor activiteiten

- Bereid de werkvorm samen met ouders en (oudere) kinderen voor, van de keuze voor de kaart, het aanschaffen en plastificeren van de kaart, tot het zoeken of maken van prikkertjes.

- Gebruik de kaart tijdens het kennismakings- of intakegesprek waarbij je ouders en kinderen vraagt om hun prikkertje een plek te geven. Dit kan aanleiding geven tot het uitwisselen van wat meer persoonlijke informatie.
- Gebruik de kaart om met kinderen in gesprek te gaan over verschillende thema's, bijvoorbeeld: ieders woonplek; ieders thuissituatie; verschillen tussen buurten in een stad of dorp; reizen tussen thuis en kindercentrum of school, verkeer en veiligheid.

Een wereldkaart geeft aan waar gezinnen vandaan komen

Aandachtspunten

Ouders of kinderen willen niet op de kaart

Mogelijk zijn er ouders of kinderen die niet willen aangeven waar ze vandaan komen of waar ze wonen. Kijk dan of je kunt achterhalen waarom ze zo terughoudend zijn en of je samen een alternatief kunt bedenken (bijv. een prikkertje bij de locatie van het kindercentrum), zodat ieder kind in ieder geval ergens een plek heeft. Bij de wereldkaart is het mogelijk dat sommige ouders niet herinnerd willen worden aan hun land van herkomst. In dat geval kan het prikkertje wellicht in Nederland als huidige woonplek worden gezet. Benadruk aan ouders met bezwaren dat de landkaart bedoeld is om gesprekjes met elkaar aan te

gaan, om eventuele vooroordelen te benoemen en te bevragen, en dat respect voor elkaar hierbij centraal staat. Met de kaart kies je ervoor om eventuele vooroordelen niet te laten sluimeren maar juist te benoemen en te bevragen.

Een stadskaart geeft aan waar kinderen en leidsters wonen

Diversiteit in leefvormen

Wees je bewust van het feit dat er mogelijk een diversiteit aan leefvormen is. Denk bijvoorbeeld aan kinderen van gescheiden ouders en vraag of zij misschien meerdere woonplekken willen aangeven. Stel ook de vraag of er andere mensen belangrijk zijn in het leven van een kind, die niet bij hen thuis wonen maar elders.

Diversiteit bespreken

Benoem bij de bespreking van ieders afkomst of woonplek, net als bij de familiemuur, eerst de overeenkomsten tussen kinderen en daarna pas de verschillen. Op deze manier creëer je een veilige situatie met verbondenheid die de ruimte schept om verschillen te zien en deze te waarderen.

Dvd

Bekijk en bespreek met elkaar deel 1, 3 en 4 van de dvd 'Families in beeld'. Deel 1 en 3 geven een beeld van werken met de wereldkaart, deel 4 van het werken met een stadskaart.

Kindercentrum Kinderplein Vorststraat en basisschool De Meridiaan zijn allebei multicultureel. Zij hebben in de gang een wereldkaart hangen waarop alle nieuwe kinderen met hun ouders aangeven waar zij of hun ouders oorspronkelijk vandaan komen. Bij de Vorststraat prikken de ouders een vlaggetje met de naam van het kind erop in het land van herkomst. De meeste kinderen zijn hier nog klein en het zijn dan ook vooral de ouders die over het land van herkomst vertellen. Bij de Meridiaan hangen er om de wereldkaart kaartjes met daarop de namen van alle kinderen. Van hun naamkaartje loopt een draadje naar een punaise die in het land van herkomst is gestoken. De kinderen hebben vaak eigen herinneringen aan het thuisland en vertellen hier regelmatig over.

Buitenschoolse Opvang Fila Tekna heeft bijna alleen autochtone Nederlandse kinderen. Zij hebben de kaart van Leusden opgehangen waarop van ieder kind is aangegeven in welke straat het woont. Op basis hiervan gaan de leidsters regelmatig gesprekjes aan met de kinderen.

Kind van de week

Omschrijving

Iedere week is een van de kinderen aan de beurt om 'Kind van de week' te zijn. Een of twee weken van tevoren krijgen de ouders een stevig vel papier mee naar huis om een collage te maken, om hiermee het kind en zijn thuissituatie in beeld te brengen. Het is de bedoeling dat ouders en kind samen in het midden de naam van het kind schrijven met een foto erbij, met daar omheen allerlei zaken die het kind thuis bezighouden: foto's van familieleden en plaatjes of woorden van zaken die het kind leuk of fijn vindt. Ook krijgt het kind een koffertje of mandje mee naar huis waar het spulletjes van thuis in kan doen. De collage en het mandje worden vervolgens tijdens het kringgesprek gebruikt om te praten met en over het 'Kind van de week'.

Benodigheden

- Een overzichtslijst met alle kinderen en data.
- Per kind een groot vel stevig papier voor de collage.
- Een koffertje of mandje om spulletjes van thuis in te doen.
- Voorbeelden van collages en gevulde mandjes (voor op de ouderavond).
- Tijdschriften en foto's van het kindercentrum om te gebruiken bij het maken van een of meerdere collages met daarin het kindercentrum centraal (voor op de ouderavond).

Uitvoering

Organiseer een ouderavond waarop je ouders vertelt wat de bedoeling van 'Kind van de week' is: iedere week zal er een kind aan de beurt zijn om 'Kind van de week' te zijn. Leg de ouders uit wat dit inhoudt, name-

lijk dat zij de week ervoor een collage maken en het mandje vullen. Laat ter illustratie enkele voorbeelden van collages en mandjes zien.

De spulletjes uit het mandje gaan na afloop weer naar huis terug. De collage is en blijft eigendom van kind en ouders. Eventueel kun je op de ouderavond ouders (in groepjes) een collage laten maken, bijvoorbeeld een collage waarop het kindercentrum en alles wat daar gebeurt centraal staat. Zorg dan dat je voldoende tijdschriften en foto's beschikbaar hebt die ze mogen gebruiken.

Collages van 'Kind van de week'

Maak een overzicht van de kinderen met daarbij de week waarin ieder kind aan de beurt zal zijn. Zorg dat ouders ruim van tevoren weten wanneer hun kind aan de beurt is en dat zij tijdig het vel papier en mandje meenemen naar huis. Als het kind 'Kind van de week is' wordt zijn of haar collage met het koffertje of mandje met spullen in de kring besproken.

Aan het eind van de week kunnen de ouders ervoor kiezen om de collage mee naar huis te nemen of op het kindercentrum of de school te laten. In dat laatste geval is het raadzaam om de collage te plastificeren en om hier een 'inkijkmap' van te maken. De collages kunnen in ieder geval naar huis worden meegenomen als het kind naar de basisschool gaat.

Suggesties voor activiteiten

- Nodig het kind van de week uit om te vertellen wat er zoal op de collage staat en in het mandje zit. Als dat niet (meteen) lukt, benoem dan zelf wat je ziet. Zorg dat je verbinding maakt met de andere kinderen en zoek naar overeenkomsten: wie heeft er ook een knuffel thuis, wie houdt er ook van buiten spelen, wie heeft er ook een babybroertje of -zusje?
- Verbind de dingen van de collage of uit het mandje met het thema waarmee op dat moment in de groep gewerkt wordt.
- Laat de 'inkijkmap' regelmatig de revue passeren.

Aandachtspunten

- Doelgroep. Deze werkvorm is vooral geschikt voor oudere peuters in kindercentra en kinderen op de basisschool. Jonge peuters kunnen meestal nog niet lang genoeg in de kring hun aandacht erbij houden.
- Voorwaarden. Bedenk dat deze werkvorm een vaste plaats in de weekindeling vraagt en dat hier ruimte voor moet zijn in het programma.
- Verschillen tussen kinderen. Het ene kind is uiteraard spraakzamer dan het andere. Houd er rekening mee dat kinderen ook heel verlegen kunnen worden als ze ineens in het centrum van de belangstelling staan. Laat dan de andere kinderen wat meer aan het woord en kijk even later of het betreffende kind dan wel iets wil vertellen of laten zien van de collage of uit het mandje.

Het mandje met spulletjes van 'Kind van de week'

Suggesties voor andere werkvormen voor 'Families in beeld'

- Een spel maken zoals memorie of een puzzel met behulp van foto's van thuis en in de groep gebruiken als aanleiding voor gesprekjes met kinderen;
  - In een groot 'leefboek' krijgt ieder gezin een pagina om iets over thuis te schrijven of te tekenen - het boek wordt regelmatig in de groep bekeken en/of besproken;
  - Ouders maken een boekje met teksten, tekeningen en dergelijke over het leven van hun kind voordat het naar het kindercentrum kwam, bijvoorbeeld met informatie over de achtergrond van de naam van het kind (als kind en ouders thuis een tweede taal spreken, kunnen in het boekje ook de belangrijkste woorden in die taal geschreven worden) Het boekje wordt vervolgens door de beroepskrachten aangevuld met ervaringen op het kindercentrum;
  - Cassettebandjes met liedjes van thuis, door ouders gezongen;
  - Een ganzenbordspel om met ouders over hun opvoedingsideeën te praten;
  - Samen met (oudere) kinderen een boekje maken over 'Wat doe jij in het weekend?';
  - Voor ieder kind een schatkistje maken met spulletjes van thuis;
  - Een bord bij de ingang met 'Welkom' erop in vele talen.
-

Memoriespel met foto's van kinderen en leid(st)ers

1.2 Kindercentrum of school in beeld

In dit deel beschrijven we de volgende drie werkvormen:

- Intakeboek;
- Zo doen wij het! En jullie?;
- Heen-en-weerboekje.

Met deze werkvormen brengen beroepskrachten de visie, werkwijze en het beleid van het kindercentrum of de school richting ouders en (oudere) kinderen in beeld op een manier die aansluit bij de behoeften en mogelijkheden van alle ouders en (oudere) kinderen. Tevens gaan zij bewust een dialoog met ouders aan over hun werkwijze en over de opvoeding van kinderen op school en thuis. Doelen hiervan zijn:

- uitsluiting van ouders en kinderen voorkomen (het zgn. inclusief werken);
- het pedagogisch partnerschap tussen beroepskrachten en ouders versterken;
- de participatie van ouders en (oudere) kinderen stimuleren;
- de mening en adviezen van ouders over de werkwijze en het beleid horen en gebruiken voor beleidsvoering.

Via deze doelen kunnen beroepskrachten, ouders en kinderen een gemeenschap vormen waarin een open en respectvol klimaat heerst. In zo'n klimaat kunnen kinderen zich ontwikkelen tot autonome, actieve, zelfbewuste volwassenen die zich tegelijkertijd betrokken voelen bij en respectvol kunnen omgaan met andere mensen.

Intakeboek

Met een meertalig intakeboek met foto's verloopt een intakegesprek vaak soepeler

Omschrijving

Beroepskrachten maken met behulp van ouders en (oudere) kinderen een intakeboek en gebruiken dit bij het intake- of kennismakingsgesprek met nieuwe kinderen en ouders. In het boek wordt bewust veel gebruik gemaakt van foto's en illustraties.

Benodigheden

Materialen om een boek te maken zoals teksten, tekeningen en foto's.

Uitvoering

Vormgeving

Bespreek in het team op welke manier jullie het kindercentrum of de school aan ouders en kinderen in een (nieuw) boek willen presenteren. Je kunt dit doen aan de hand van de volgende vragen.

- Willen we een inkijkboek dat op het kindercentrum of op school blijft en/of willen we een intakeboekje voor iedere ouder om mee naar huis te nemen?
- Welke informatie vinden we belangrijk om te vermelden in het boek?
- Wat vinden ouders en kinderen belangrijk om bij een intake te horen, te lezen of te zien?
- Wat kan met foto's of plaatjes duidelijk gemaakt worden en wat in de vorm van tekst?
- In hoeverre willen we ook andere talen dan het Nederlands gebruiken?

Bepaal de structuur en inhoud van het boek en bekijk wie (beroepskrachten, ouders, kinderen) een taak kunnen en willen krijgen bij het maken van het boek. De vormgeving is uiteraard ook afhankelijk van de financiële middelen die je hebt.

Bespreek als het boek eenmaal af is hoe je het precies wilt gaan gebruiken. Als werkvorm van 'Families in beeld' is het intakeboek niet bedoeld om alleen maar aan ouders uit te delen, maar vooral ook om samen met ouders door te kijken en met hen erover in gesprek te gaan.

Suggesties voor activiteiten

- Vraag ouders wat zij bij aanmelding graag in een intakeboek hadden willen zien en lezen, en verwerk dit in het boek.
- Betrek (oudere) kinderen bij het maken van het boek, bijvoorbeeld door tekeningen te laten maken en die in het boek te plakken.
- Zet ouders in voor het maken van vertalingen, indien je de informatie niet alleen in het Nederlands wilt vermelden.

- Gebruik het boek tijdens een ouderavond om de werkwijze van het kindercentrum of de school toe te lichten en ga hierover in gesprek met ouders.

Aandachtspunten

- Vraag jezelf bij het maken van het boek steeds af of de informatie toegankelijk is voor *alle* ouders.
- Gebruik het boek niet alleen om informatie te geven, maar vooral ook om een gesprek op gang te brengen en vragen bij ouders te ontlokken.

Een inijkboek brengt een dag op de BSO in beeld.

Kindercentrum Korein Kinderplein Vorststraat biedt opvang aan kinderen van oudkomers en nieuwkomers die Nederlandse les volgen. De meeste ouders die voor een intake komen, spreken nog niet goed Nederlands. Om deze reden is besloten om een intakeboekje te maken met veel foto's en met een eenvoudige Nederlandse tekst die in diverse talen is vertaald. Ouders en leidsters hebben meegeholpen met het vertalen. Ouders stellen het zeer op prijs als de tekst zowel in hun moedertaal als in het Nederlands geschreven is; het Nederlands omdat zij die taal graag willen leren en hun moedertaal omdat hen dat in staat stelt de tekst beter te begrijpen. Sinds de invoering van het intakeboek met vertalingen merken leidsters dat ouders sneller vragen stellen. Tijdens het intakegesprek gebruiken leidsters een kleurenexemplaar van het boekje. Daarnaast krijgen alle ouders een zwart-witexemplaar mee naar huis.

De leidsters van buitenschoolse opvang Fila Tekna hebben samen met de kinderen een intakeboek gemaakt. Dit inijk- en demonstratieboek wordt bij de intake van een nieuw kind en

diens ouder(s) gebruikt om uit te leggen hoe een dag op de BSO eruitziet. Ouders zijn verrast door de beeldende informatie over bijvoorbeeld het vervoer van school naar kindercentrum, de vakantieopvang of de activiteiten.

Basisschool De Meridiaan biedt onderwijs voor kinderen van asielzoekers. De leerkrachten hebben een intakeboek gemaakt met foto's en korte teksten in het Nederlands waarbij informatie wordt gegeven over zaken als schooltijden, eten en drinken en vakanties. Omdat het asielzoekerscentrum zeer veel nationaliteiten kent, is gekozen voor alleen de Nederlandse taal. Ouders krijgen een exemplaar van het boekje mee naar huis.

Het Franse Kindercentrum 'La maison bulle' heeft een verhalenvertelster uitgenodigd om op sprookjesachtige wijze een dag in het kindercentrum te komen vertellen. Dit verhaal is vervolgens geïllustreerd met foto's en tekeningen van kinderen. In enkele workshops zijn ouders aan de slag gegaan om van deze tekst, foto's en tekeningen een boekje te maken voor hun eigen kind over het kindercentrum. Al doende zijn ouders en leidsters met elkaar in gesprek gekomen over de werkwijze van het kindercentrum.

Dvd

Bekijk en bespreek met elkaar deel 1 en 4 van de dvd 'Families in beeld'. In deel 1 vind je een voorbeeld van een intakeboekje in verschillende talen dat met ouders wordt doorgekeken en aan hen wordt uitgereikt, in deel 4 vind je een intakeboek dat bij het kennismakingsgesprek met ouders wordt doorgekeken en op het kindercentrum blijft.

Zo doen wij het! En jullie?

Met behulp van foto's praten over de werkwijze van het kindercentrum

Omschrijving

Foto's van alledaagse momenten op het kindercentrum of de school worden gebruikt om met ouders in gesprek te gaan over de werkwijze van de organisatie en over de opvoeding van kinderen op het kindercentrum of de school en thuis.

Benodigheden

Goede foto's (vergrotingen) van alledaagse momenten uit het eigen kindercentrum of de school.

Uitvoering

Vorbereiding

Maak een serie foto's van alledaagse momenten op het kindercentrum of op school, zowel van kinderen onderling als van kinderen met beroepskrachten. Eventueel kun je ervoor kiezen om ook contactmomenten tussen beroepskrachten en ouders in beeld te brengen. Denk eraan dat je ouders en (oudere) kinderen vooraf om toestemming vraagt voor het maken van de foto's en het gebruik ervan.

Maak vergrotingen en deel de foto's in thema's in.

Suggesties voor foto's

Foto's op een kindercentrum:

- een leidster die een kind verschoont (hygiëne);
- kinderen die samen eten (eetgewoonten);
- een kind dat slaapt (slaapgewoonten);
- een kind dat straf heeft (straffen en belonen);
- spelende kinderen (spel);
- ouders die hun kind komen ophalen, ouders tijdens een feest, ouders en beroepskrachten tijdens een tienminutengesprek, foto's van een ouderavond (oudercontacten).

Foto's op school:

- tijdens de les (onderwijsmethode);
- tijdens het buitenspelen (inrichting buitenruimte);
- de gymles (beweging, hygiëne, veiligheid);
- lunch (overblijven);
- een kind dat straf heeft (straffen en belonen);
- het kringgesprek (onderwijsmethode);
- ouders die hun kind komen ophalen, ouders tijdens een feest, ouders en beroepskrachten tijdens een tienminutengesprek, foto's van een ouderavond (oudercontacten).

Foto's in de buitenschoolse opvang:

- het ophalen uit school (vervoer en veiligheid);
- eetmomenten (voeding);
- uitjes tijdens de vakantieopvang (activiteiten, vervoer en veiligheid);
- het kijken van video of doen van computerspelletjes (activiteiten);
- een kind dat straf heeft (straffen en belonen);
- spelende kinderen (spel);
- ouders die hun kind komen ophalen, ouders tijdens een feest, ouders en beroepskrachten tijdens een tienminutengesprek, foto's van een ouderavond (oudercontacten).

Suggesties voor activiteiten

Kondig een bijeenkomst aan waarbij je aangeeft dat je met ouders in gesprek wilt gaan over de werkwijze van het kindercentrum of de school en over de opvoeding en/of het onderwijs van de kinderen. Benoem dit zo concreet mogelijk. Een voorbeeld is: 'We willen met ouders in gesprek gaan over wat wij op ons kindercentrum/onze school met de kinderen doen en waarom. We willen ook graag horen hoe jullie als ouders hierover denken. Hiervoor organiseren we een bijeenkomst (ouderavond) waarbij we foto's gebruiken die we zelf hebben gemaakt.' Nodig ouders ook mondeling uit, zeker die ouders die wellicht in eerste instantie niet snel naar een bijeenkomst over het pedagogisch of schoolbeleid zouden komen.

Voor de bijeenkomst zelf hang je (een selectie van) de foto's op. Je kunt starten met een concrete uitleg over de uitgangspunten van het pedagogisch beleid of de onderwijsvisie van je kindercentrum of school. Leg vervolgens uit wat de bedoeling is van de bijeenkomst. Enerzijds wil je met de foto's laten zien wat je doet op het kindercentrum of op school en waarom. Anderzijds wil je ook graag horen wat ouders ervan vinden en hoe ze met hetzelfde thema thuis omgaan.

Er bestaan verschillen tussen wat ouders thuis doen met hun kinderen en wat er op het kindercentrum of op school gebeurt. Een van de verschillen is dat kinderen op het kindercentrum of op school onderdeel van een (grotere) groep zijn. Dat er verschillen zijn, is niet erg. Het is echter wel goed als beroepskrachten en ouders elkaars handelen en aanpak begrijpen, respecteren en waarderen. Op deze manier hoeven kinderen niet in een 'loyaliteitsconflict' te komen.

Benadruk dat deze werkvorm niet bedoeld is om uitgebreid individuele kinderen te bespreken. Maak duidelijk bij wie ouders met een specifieke vraag over hun kind op een ander moment terecht kunnen.

Geef aan dat ieders mening gerespecteerd wordt. Nodig ouders uit om jullie en elkaar open, eerlijk en vanuit nieuwsgierigheid te bevragen.

Deel de ouders en beroepskrachten in kleine, gemengde groepen en laat ze aan de hand van de foto's met elkaar in gesprek gaan. In ieder groepje nodigen de beroepskrachten de ouders uit om steeds een bepaalde foto goed te bekijken en hun reactie daarop te geven: wat zien ze op deze foto en wat voelen en denken ze daarbij? Vervolgens lichten de beroepskrachten toe welk onderdeel uit de visie of werkwijze van de organisatie op de foto te zien is. Zij vertellen over de dagelijkse praktijk op het centrum of de school, vragen naar de mening van ouders hierover en stellen vragen over hoe ouders thuis met hetzelfde thema omgaan.

Je kunt de bijeenkomst afsluiten door opnieuw de verbinding te maken met het pedagogisch beleid of de onderwijsvisie van je organisatie. Indien je ideeën en adviezen van ouders op prijs stelt, kun je de bijeenkomst eindigen door ouders deze op kleine briefjes te laten schrijven en te laten inleveren of op een flap te plakken.

Aandachtspunten

- Besef dat veel ouders graag hun eigen kind op de foto willen zien en ook graag over hun eigen kind praten. Probeer desondanks te vermijden dat individuele kinderen uitgebreid besproken worden, onder andere door hier aan het begin van de bijeenkomst iets over te zeggen.
- Maak duidelijk in hoeverre ouders ook daadwerkelijk kunnen en mogen meebeslissen over zaken aangaande het beleid van de organisatie, zodat zij realistische verwachtingen hebben.
- Bedenk dat een avond niet het enige geschikte moment is voor een dergelijke bijeenkomst. Peil wat de behoefte onder ouders en beroepskrachten is en kies, indien mogelijk, ook eens voor een ander moment op de dag.
- Bespreek achteraf met het team je ervaringen; wat ging goed, wat heeft de bijeenkomst opgeleverd en wat zou je een volgende keer anders doen?
- Doe van tevoren de oefening 'In dialoog met ouders' uit hoofdstuk 3.

Heen- en-weerboekje

Omschrijving

Ieder kind krijgt een eigen plakboek dat om de week op het kindercentrum of de school is, en waarin iets over de activiteiten van die week wordt geschreven, getekend of geplakt. De andere week is het boek thuis en kunnen ouders met hun kind iets in het boek schrijven, tekenen of plakken. Het heen-en-weerboekje is een werkvorm die in de eerste plaats 'Kindercentrum in beeld' omvat, maar daarnaast ook 'Families in beeld'. Deze werkvorm is geschikt voor peutergroepen en basisscholen.

Leidster bekijkt een heen-en-weerboekje

Benodigdheden

- plakboeken, bij voorkeur A4-formaat;
- tasjes om de boeken in te vervoeren, bijvoorbeeld linnen tasjes die door ouders en/of kinderen beschilderd zijn;
- ieder twee weken een tekst en/of tekening om in de boeken te plakken.

Uitvoering

Schaf voor ieder kind een plakboek aan. Organiseer een ouderbijeenkomst waarbij iedere ouder wat kan schrijven, tekenen of plakken op de voorkant van het plakboek van het eigen kind. Geef tijdens deze bijeenkomst informatie over de bedoeling van het heen-en-weerboek: je wilt ouders graag informeren over de werkwijze en de inhoud van een dag op het kindercentrum of de school, zodat ouders hier met hun kind thuis over kunnen praten. Aan de andere kant wil je als beroepskracht graag ook meer horen over de thuissituatie en wat het kind thuis meemaakt. De ene week is het boek op het kindercentrum of op school en plak of schrijf je, aan de hand van het thema van die periode, iets in ieder boek. Dit is in verband met de tijdsinvestering meestal voor alle kinderen

hetzelfde. Als je iets nieuws in de boeken hebt geplakt of geschreven, laat je dit tijdens de kring aan de kinderen zien. Daarna kunnen zij er zelf wellicht nog een tekening bij maken.

Op de basisschool kunnen kinderen iedere week zelf iets in het boek schrijven of tekenen dat aansluit bij de lesstof van dat moment. Aan het eind van de week krijgen de kinderen de boeken in hun tasje uitgedeeld. Op de peuterspeelzaal kan daarbij een activiteit met ouders gedaan worden (bijv. samen een liedje zingen).

De andere week is het boek thuis en mogen ouders en kinderen iets in het boek schrijven. Dit mag over het desbetreffende thema gaan, maar ook over andere zaken.

Maak een ritueel van het werken met de boeken in de groep. Als de boeken van thuis mee terugkomen, kun je in een peutergroep alle boeken even langs gaan waarbij in ieder geval ieders boek even getoond wordt. Uit enkele boeken kun je iets voorlezen, waarbij het goed is om in de gaten te houden dat ieder kind wel eens wat extra aandacht krijgt. Op de basisschool kun je in het kringgesprek iedere keer een paar boeken bekijken.

Aandachtspunten

- Om de uitwisseling over de werkwijze van het kindercentrum of de school en de leefwereld thuis te verdiepen, kun je regelmatig een ouderbijeenkomst organiseren. Hier kun je bijvoorbeeld de boekjes gezamenlijk bekijken, maar je kunt ook werken met zelfgemaakte videobeelden of met de werkvorm 'Zo doen wij het! En jullie?'.

Ouders versieren de voorkant van het heen-en-weerboekje van hun kind

Opmerking

Deze werkvorm is ontwikkeld door peuterspeelzaal Pinokkio van Kinderstad uit Tilburg. De werkvorm vertoont overeenkomsten met de 'Gezinsportfolio' of 'Het Plakboek', ontwikkeld door Sardes en het Ex-

pertisecentrum Nederlands. Bij deze werkvorm staat naast het versterken van de ouderbetrokkenheid, het stimuleren van de taalontwikkeling van peuters centraal. Zie voor meer informatie hierover de website www.sardes.nl.

Dvd

Bekijk en bespreek met elkaar deel 2 van de dvd 'Families in beeld'. Dit deel brengt het werken met het heen-en-weerboekje uitgebreid in beeld.

Op basisschool de Blokkendoos hebben alle kinderen een heen-en-weerboek. Het boek is om beurten een week op school en een week thuis. De ene week schrijven of tekenen de kinderen op school iets in het boek wat gaat over de lesstof van die week. De andere week mogen kinderen en ouders thuis iets in het boek schrijven of plakken wat over het leven thuis gaat. Ouders geven aan dat zij dankzij het boek beter in beeld hebben wat hun kind op school doet en zij hierdoor thuis meer met hun kind over school praten. Op ouderavonden vormen de heen-en-weerboeken een mooie aanleiding voor ouders en leerkrachten om met elkaar in gesprek te gaan.

Suggesties voor andere werkvormen

- Thema's in beeld. Aan de muur in de hal hangen foto's op thema geselecteerd met korte teksten als toelichting erbij. De foto's brengen in beeld hoe in het kindercentrum of de school met bepaalde thema's gewerkt wordt (bijv. feesten, sociale vaardigheden, jaargetijden of vakantie). De beelden worden onder meer gebruikt om nieuwe ouders tijdens de rondleiding door het centrum of de school te informeren over het pedagogisch beleid. Zie ook deel 5 van de dvd 'Families in beeld'.
  - Een zelfgemaakte videofilm over de werkwijze van het kindercentrum of de school, die gebruikt wordt om nieuwe ouders te informeren en om met reeds aanwezige ouders te discussiëren over de werkwijze en het beleid van de organisatie.
  - Een fotobord bij de ingang met de foto's van alle medewerkers. Een jeugdfoto in plaats van een recente foto ophangen kan daarbij aanleiding geven tot verrassende gesprekken met kinderen of ouders!
  - Een ganzenbordspel om met ouders van gedachten te wisselen over opvoeding en onderwijs.
  - Een spel zoals memorie waarmee het kindercentrum of de school in beeld wordt gebracht. Denk bijvoorbeeld aan een spel met foto's waarop allerlei beroepen in en om de school (Brede School) in beeld worden gebracht.
  - Een heen-en-weernieuwsbrief voor ouders, kinderen en beroepskrachten, met daarin zowel informatie over het kindercentrum of de school, als ervaringsverhalen van ouders, kinderen en beroepskrachten. Aandachtspunt is dat een dergelijke nieuwsbrief ook geschikt dient te zijn voor ouders die niet talig zijn ingesteld. Het gebruik van foto's kan daarbij helpen. Een ander aandachtspunt in het kader van 'Families in beeld' is dat de communicatie in deze nieuwsbrief wederkerig is, op basis van een gelijkwaardige uitwisseling.
  - En een website dan? Een website is uiteraard een goed middel om ouders en kinderen te informeren over de werkwijze van een kindercentrum of school. Kanttekening daarbij is dat het meestal om eenrichtingsverkeer gaat en geen directe mogelijkheid tot een (persoonlijke) dialoog biedt. De beelden worden immers in afzonderlijke huiskamers op de computer bekeken. Omdat het aangaan van een dialoog een van de uitgangspunten van 'Kindercentrum of school in beeld' is, is de website hier niet als werkvorm opgenomen.
-

1.3 Effecten in de praktijk

Leidsters en leerkrachten die ervaringen hebben met de werkvormen van 'Families in beeld', zeggen allereerst een effect op de kinderen te zien. Zo heeft bijvoorbeeld de familiemuur een grote aantrekkingskracht; met grote regelmaat staan of zitten er kinderen spontaan bij de muur en praten daar over de foto's. Leidsters en leerkrachten zien dat kinderen trots zijn op hun familiefoto's, dat de meeste kinderen graag over zichzelf vertellen en dat zij blij zijn dat er iets van thuis op het kindercentrum of de school aanwezig is. De beroepskrachten zeggen door het werken met de foto's meer te weten over de kinderen, hun thuissituatie en de leefwereld van het kind thuis. Hierdoor kunnen zij gemakkelijker inspelen op de behoeften van de kinderen.

Bij het heen-en-weerboekje, kind van de week of de landkaart is de inzet van de meeste kinderen eveneens actief en positief - bijna alle kinderen praten graag over thuis. Bij 'Kind van de week' hebben de leidsters gemerkt dat zij kinderen gemakkelijker kunnen benaderen omdat ze beter weten wat hen interesseert. Beroepskrachten merken verder dat kinderen door het bespreken van de diversiteit aan families over elkaar en elkaars achtergronden leren en daarbij 'anders' meer als 'gewoon' gaan zien.

Leidsters en leerkrachten benoemen tevens dat door 'Families in beeld' de contacten met ouders sterker worden. De meeste ouders werken mee door foto's te geven, een collage te maken, in het heen-en-weerboekje te schrijven of een bijdrage te leveren aan het intakeboek. Sommige ouders doen dit direct vanaf het begin, andere ouders nadat zij voorbeelden van anderen hebben gezien. Het blijkt dat na enige tijd de meeste ouders gemakkelijker het centrum of school binnenkomen, spontaan hulp bieden en eerder met ideeën en initiatieven komen. Beroepskrachten die werken met de familiemuur, zeggen dat er door de foto's meer wisselwerking en interactie tussen kinderen, ouders en henzelf ontstaat. Bij 'Kind van de week' noemen leidsters dat de contacten met de ouders gemakkelijker verlopen en dat ouders sneller met vragen en opmerkingen over hun kind komen. Bij het zelfgemaakte intakeboek met foto's merken leidsters en leerkrachten dat een dergelijke boek een intakegesprek een informeler karakter geeft, waardoor het gesprek meestal soepeler verloopt.

Leidinggevend zien ook effecten bij de beroepskrachten. Ze zien onder andere dat zij een meer open, geïnteresseerde en respectvolle houding krijgen naar kinderen en ouders. Leidsters en leerkrachten krijgen meer inzicht in de achtergronden van de kinderen en ouders, wat hen

helpt om beter en effectiever in te spelen op voor het kind relevante gebeurtenissen of kleine voorvalletjes.

Tot slot blijken de werkvormen en oefeningen van 'Families in beeld' ook van invloed te zijn op het functioneren binnen het team. Door het werken met het thema diversiteit ontstaat er ook tussen collega's meer begrip en waardering voor elkaar en voor ieders achtergronden, opvattingen of leefstijlen. Een dergelijk open en respectvolle sfeer binnen een team is uiteraard de beste basis om zaken als openheid en respect ook naar kinderen en ouders uit te stralen.

Hoofdstuk 2

Visie en achtergronden

Verstrengeling

In alle diversiteit
herinnert de navel
in 't centrum van elk lijf
aan het onmiskenbaar feit
dat ieder mens deel uit maakt
van 'n oorspronkelijke verbondenheid

Karin Boone

Inleiding

In hoofdstuk 1 hebben we diverse werkvormen beschreven om met ‘Families in beeld’ aan de slag te gaan. In dit tweede hoofdstuk zetten we de visie en achtergronden van ‘Families in beeld’ neer. Hiervoor starten we met een korte beschrijving van de methodiek, waarna we deze een plaats geven in de hedendaagse praktijk van de kinderopvang en het onderwijs (2.1). De eerste twee perspectieven die we hierbij onderscheiden, het werken met kinderen (het pedagogisch handelen) en de samenwerking tussen beroepskrachten en ouders, diepen we vervolgens in 2.2 en 2.3 verder uit. We benoemen daarbij diverse motieven om met ‘Families in beeld’ te werken en voegen daar in 2.4 het maatschappelijk perspectief aan toe. Voor een toelichting op veelgebruikte begrippen zoals ‘diversiteit’ en ‘respect’ verwijzen we naar bijlage 1.

2.1 ‘Families in beeld’ in de kinderopvang en het onderwijs

De methodiek

‘Families in beeld’ is een methodiek waarbij beroepskrachten de families van kinderen letterlijk in beeld brengen en gerichte aandacht besteden aan de diversiteit in de sociale en culturele achtergronden. Dit gebeurt via beeldende werkvormen zoals de familiemuur, de landkaart of ‘kind van de week’. Leidsters en leerkrachten steunen via deze werkvormen de ontwikkeling van een positief zelfbeeld bij kinderen en hun betrokkenheid bij en respect voor andere mensen. De werkvormen zijn bovendien een manier om ouders meer in beeld te krijgen en de contacten tussen beroepskrachten en ouders te versterken.

Een van de uitgangspunten bij de werkvormen van ‘Families in beeld’ is dat men ernaar streeft dat alle families in beeld worden gebracht en dat niemand, bewust of onbewust, wordt buitengesloten. Als ouders of kinderen niet in beeld gebracht willen worden, dan wordt zonder te (ver)oordelen naar de reden ervan gevraagd en gezocht naar een alternatief waar alle betrokkenen zich in kunnen vinden. Een ander uitgangspunt is dat de werkvormen en activiteiten aansluiten bij de behoeften en mogelijkheden van kinderen en ouders. Tevens worden ouders en (oudere) kinderen actief uitgenodigd tot bijdragen aan en inspraak over de uitvoering van de werkvormen. Op al deze manieren werken beroepskrachten aan een open en respectvol klimaat op hun kindercentrum of school.

De methodiek omvat naast werkvormen die de families in beeld brengen, ook werkvormen die juist de werkwijze van de organisatie in beeld brengen, zoals het intakeboek, de werkvorm ‘Zo doen wij het! En jullie?’ en het heen-en-weerboekje. Deze werkvormen zijn eveneens een manier om te werken aan een open en respectvol klimaat, door ouders serieus te nemen, hen te respecteren en te waarderen. Uitgangspunten zijn dat de informatie over de organisatie en werkwijze toegankelijk is voor alle ouders en kinderen, dat de organisatie openstaat voor de ideeën en adviezen van ouders en dat ouders en kinderen actief betrokken worden bij de uitvoering van de werkvormen.

Werken met (jonge) kinderen

In hoeverre sluit de methodiek ‘Families in beeld’ aan bij de hedendaagse praktijk in de kinderopvang en het basisonderwijs? We beschrijven hier de landelijk geformuleerde kerndoelen van de kinderopvang en het basisonderwijs en benoemen daarbij de aansluiting die wij zien met ‘Families in beeld’.

Persoonlijke en sociale competenties

Leidsters en leerkrachten in kinderdagverblijven, peuterspeelzalen, (onderbouw) basisschool en buitenschoolse opvang houden zich primair bezig met het verzorgen, begeleiden, opvoeden en/of onderwijzen van kinderen. In de kinderopvang neemt het stimuleren van de persoonlijke en sociale competenties van kinderen een grote plaats in; het zijn de belangrijkste kerndoelen, naast het bieden van (emotionele) veiligheid en het overdragen van waarden en normen (Riksen-Walraven, 2000). Bij persoonlijke competenties gaat het onder andere om het stimuleren van kennis en vaardigheden aangaande zelfvertrouwen, taal en denken, zelfstandigheid, creativiteit en het omgaan met verschillen tussen mensen. Bij sociale competenties gaat het onder meer om inlevingsvermogen, rekening houden met anderen, samenwerken en conflicten oplossen. Bij sommige peuterspeelzalen en bij voorscholen is ook het stimuleren van de taalontwikkeling een specifiek geformuleerd doel.

Het basisonderwijs omschrijft in de onderwijsdoelen (Wet op het Primair Onderwijs) dat het zich richt op de emotionele en verstandelijke ontwikkeling, de ontwikkeling van de creativiteit en het verwerven van sociale, culturele en lichamelijke vaardigheden van kinderen (Min. OCW, 2005). De sociaal-emotionele ontwikkeling krijgt de laatste jaren steeds meer aandacht.² Hierbij gaat het onder andere om de ontwikkeling van zelfvertrouwen, positief zelfbeeld, inlevingsvermogen, conflic-

---

2 Denk aan programma's als: Leefstijl, Vreedzame School, PAD, BOM, Kinderen en hun sociale talenten, Conflicthantering en Sociale Competenties.

ten oplossen, omgaan met emoties, respect voor elkaar en respect voor de omgeving.

De Winter (2002) benoemt het grote belang van sociale competenties en pleit voor een structurele plaats ervan in het onderwijs, als voorbereiding van kinderen op het 'democratisch burgerschap'. Voorwaarden voor het participeren in een democratische samenleving zijn namelijk dat kinderen niet alleen een positief zelfbeeld opbouwen, maar dat zij tevens betrokkenheid ervaren en respect voor andere mensen opbrengen. 'Families in beeld' draagt bij aan de ontwikkeling van de persoonlijke en sociale competenties van kinderen via het ondersteunen van het positief zelfbeeld van kinderen, hun inlevingsvermogen en het hebben van respect voor andere mensen. In 2.2 gaan we hier uitgebreid op in. De activiteiten met de werkvormen stimuleren tevens de taalontwikkeling van kinderen.

Overdragen van waarden en normen

Het overdragen van waarden en normen is in de kinderopvang een expliciet geformuleerd doel. In het basisonderwijs zijn leerdoelen geformuleerd als 'leerlingen leren hoofdzaken over geestelijke stromingen in de Nederlandse samenleving en leren respectvol om te gaan met verschillen in opvattingen van mensen' en 'leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen' (Min. OCW, 2005). In onze democratische samenleving zijn dit waarden zoals rechtvaardigheid, solidariteit, tolerantie, gelijkwaardigheid en respect voor elkaar.

'Families in beeld' is een middel om die democratische waarden en normen bij kinderen te ontwikkelen en te stimuleren, als voorbereiding op het participeren in een democratische samenleving. Respect, gelijkwaardigheid en het voorkomen van discriminatie en uitsluiting zijn de waarden die de basis vormen van de methodiek. In 2.4 gaan we hier verder op in.

Veiligheid

Voor de ontwikkeling van de bovengenoemde competenties en het overdragen van waarden en normen is (emotionele) veiligheid de basis. Om te kunnen leren en zich te ontwikkelen hebben kinderen een veilige omgeving nodig, waarin zij zich gerespecteerd en gewaardeerd voelen en waar zij zichzelf kunnen zijn.

'Families in beeld' biedt deze veiligheid door de families van kinderen op een respectvolle manier in beeld te brengen en ieder kind, zijn familie en achtergrond te waarderen en te respecteren.

Contacten met ouders

Naast het nastreven van bovengenoemde kerndoelen welke te maken hebben met het werken met kinderen, oftewel het pedagogisch handelen, hebben beroepskrachten in hun werk ook altijd met ouders te maken. Bij jonge kinderen die zelf nog geen informatie kunnen overbrengen, is regelmatig contact tussen beroepskrachten en ouders noodzakelijk om goed in te kunnen spelen op de behoeften van het kind. Maar ook bij oudere kinderen is het van belang dat beroepskrachten en ouders informatie en ideeën uitwisselen om de zorg voor een kind gezamenlijk te dragen.

Daarnaast zullen beroepskrachten die een kind steunen bij het opbouwen van een positief zelfbeeld, aandacht en respect hebben voor zijn achtergrond en dus zijn familie. De loyaliteit die elk kind heeft ten opzichte van de ouders, is namelijk een essentieel gegeven. Zelfs bij kinderen die door hun ouders duidelijk te kort gedaan worden, zien we dat die loyaliteit zeer sterk aanwezig blijft. Vanuit de ervaring dat deze loyaliteit zo belangrijk is, stellen we dat het respect voor de identiteit van het kind niet los gezien kan worden van het respect voor de ouders van het kind (Vandenbroeck, 1999).

‘Families in beeld’ sluit aan bij het streven van steeds meer kindercentra en scholen om de relatie tussen beroepskrachten en ouders als een partnerschap te zien. De werkvormen die de familieachtergronden in beeld brengen zijn een manier om ook ouders meer in beeld te krijgen, hen meer te waarderen en zo de contacten tussen beroepskrachten en ouders te versterken. De werkvormen die de werkwijze van de organisatie in beeld brengen, zijn bedoeld om alle ouders goed te informeren en om een dialoog met hen aan te gaan. Dit heeft een positief effect op de relatie tussen beroepskracht en ouder en daarmee ook op het kind. In 2.3 gaan we verder in op de relatie tussen beroepskrachten en ouders.

Conclusie

‘Families in beeld’ sluit op verschillende manieren aan bij de hedendaagse praktijk in de kinderopvang en het basisonderwijs. We zien aansluiting op het gebied van het stimuleren van persoonlijke en sociale competenties, waarbij de nadruk ligt op het positief zelfbeeld, inlevingsvermogen en respect voor andere mensen. Ook zien we een verband als het gaat om het ontwikkelen van (democratische) waarden en normen. Tot slot heeft ‘Families in beeld’ een functie in de contacten met ouders en het versterken van het pedagogisch partnerschap tussen beroepskrachten en ouders.

2.2 Motieven vanuit pedagogisch handelen

In deze paragraaf gaan we uitgebreid in op de vraag wat pedagogische motieven zijn om met 'Families in beeld' aan de slag te gaan. Wat is het belang van aandacht voor en erkenning van de familieachtergronden van kinderen voor hun (identiteits)ontwikkeling? Wat is 'identiteit' eigenlijk, waarom is een positief zelfbeeld opbouwen zo belangrijk en wat heeft dit te maken met respect voor andere mensen en omgaan met diversiteit?

Om deze vragen te beantwoorden gaan we allereerst in op een aantal begrippen zoals identiteit, positief zelfbeeld en imago. Daarna beschrijven we in het kort de identiteitsontwikkeling van jonge kinderen en de zaken die van invloed zijn op de ontwikkeling van een positief zelfbeeld van kinderen. Ook gaan we in op het ontstaan van vooroordelen. Tot slot bekijken we op welke manier beroepskrachten een positieve bijdrage kunnen leveren aan de identiteitsontwikkeling bij kinderen.

Identiteit, zelfbeeld en imago

Identiteit

Met de stap naar een kinderdagverblijf, peuterspeelzaal of school ontdekt een kind beetje bij beetje dat de wereld groter is dan alleen zijn eigen thuis. Een van de eerste voorwaarden voor een goed kindercentrum of een goede school is het bieden van veiligheid, fysiek en emotioneel. In een veilige omgeving kunnen kinderen zich ontwikkelen en kunnen ze groeien, leren en ontdekken wie ze zijn.

Al vanaf jonge leeftijd zijn kinderen, bewust en onbewust, bezig met die vraag 'Wie ben ik?'. Dit is geen eenvoudige vraag, omdat onze identiteit iets complex is.

We worden allemaal binnen een bepaalde sociale context geboren en maken via onze ouders al bij de geboorte deel uit van een gemeenschap die historisch en cultureel is gevormd (Preissing, 2004). Denk daarbij aan het sociaal milieu van ons ouderlijk gezin of onze etnische afkomst. Dergelijke zaken zijn niettemin vandaag de dag minder vaststaand dan vroeger, toen het veelal duidelijk was 'van wie je er een was' en je in de meeste gevallen een leven ging leiden als dat van je ouders. In onze huidige samenleving, die sterk aan verandering onderhevig is, kiezen individuen vooral ook zelf tot welke groepen zij willen behoren, door wie zij zich laten beïnvloeden en welk deel van hun identiteit voor hun belangrijk is. Meer dan vroeger wordt onze identiteit ontwikkeld in dialoog met de sociale omgeving, want zonder die anderen kunnen we geen eigen identiteit vormen. We hebben (de vergelijking met) anderen nodig bij het formuleren van onder meer wie ik ben, wie ik wil zijn en wie ik

niet wil zijn. Je leert jezelf pas goed kennen door de ogen van de ander (Wardekker, 2005).

We kunnen dus stellen dat de identiteit van een mens misschien wel uniek is, maar zeker niet eenduidig of onveranderlijk. Veel meer is onze identiteit iets meervoudigs en dynamisch. We gebruiken dan ook, in navolging van Vandenbroeck, het begrip ‘meervoudige identiteit’. Hiermee willen we benadrukken dat ieder mens lid is van verschillende sociale groepen (qua geslacht, sociale klasse, etniciteit, regio, beroepsgroep, religie enz.) met daaraan verschillende (machts)posities gekoppeld (Vandenbroeck, 1999).

Zelfbeeld en imago

De ontwikkeling van onze meervoudige identiteit in de huidige tijd kunnen we vergelijken met het dynamische proces van het schrijven en steeds weer herschrijven van onze eigen geschiedenis en eigen toekomst. Dit sluit aan bij het begrip autobiografie (of zelfbeeld) van Abrams (2004).

Autobiografie of zelfbeeld omvat:

- hoe je jezelf ziet, ervaart, waardeert en dat uit;
- hoe je je eigen leven interpreteert en zin geeft;
- hoe je jouw leven verbindt met het verleden en de toekomst.

Hiertegenover staat de biografie of het imago, welke omvat:

- hoe anderen jou zien, ervaren, waarderen en dat uiten;

- hoe anderen jouw leven interpreteren en zin geven;
- wat anderen van jouw toekomst verwachten en hoe zij jouw leven verbinden met het verleden en de toekomst.

Het zelfbeeld is iets wat ieder mens voor zichzelf schept. Tegelijkertijd wordt het duidelijk beïnvloed door het beeld dat anderen van deze persoon hebben (biografie of imago). Het zelfbeeld is een individueel en tegelijk gemeenschappelijk product; een dynamisch proces tussen een individu en de mensen om hem heen.

De identiteitsontwikkeling van (jonge) kinderen

Voor de ontwikkeling van de identiteit, van het beeld dat men van zichzelf heeft (zelfbeeld) en van de mate waarin men tevreden is met wie men is, blijken de eerste levensjaren van een kind erg belangrijk te zijn. We zullen daarom in grote lijnen beschrijven hoe dit proces in de kinderjaren verloopt. We doen dit in vrij algemene termen en in navolging van de ontwikkelingspsycholoog Erikson, waarbij we een gemiddelde (westerse) identiteitsontwikkeling van kinderen beschrijven, wetende dat dit een relatief gegeven is.

Eerste levensjaren

De basis voor een gezonde emotionele en sociale ontwikkeling wordt gelegd in de eerste levensjaren. De band die een kind met zijn opvoeders opbouwt, is hierbij van groot belang. Een kind dat zich geborgen en geliefd voelt, zal zich aan andere personen kunnen hechten. Via hechting leert het kind te vertrouwen op de omgeving en voelt het dat het 'er mag zijn'. Van daaruit zal het kind zich veilig genoeg voelen om relaties met anderen aan te gaan. Door de interactie met anderen ontdekt het kind bovendien zichzelf. Het blijkt dat kinderen in de eerste levensjaren duidelijk de voorkeur geven aan dat wat bekend oogt en een afkeer hebben voor dat wat vreemd is. Dit is echter waarschijnlijk vooral een onderdeel in het hechtingsproces en geen teken van 'aangeboren' vooroordelen (Vandenbroeck, 1999).

Peutertijd

Vanaf het tweede levensjaar bouwen kinderen steeds meer een eigen identiteit op. Ze gaan grenzen verkennen en ontwikkelen een eigen wil. Ze formuleren stilaan een antwoord op de vraag 'Wie ben ik?' en vragen zich tegelijkertijd (meestal onbewust) af of dit wel 'oké' is. Vanaf de peuterleeftijd gaan kinderen steeds meer gelijkenissen en verschillen met anderen zien. Dit begint vaak met het ontdekken van gelijkenissen en verschillen in geslacht en andere lichamelijke kenmerken. Vanaf het tweede, derde levensjaar gaan de meeste kinderen ook andere verschillen zien, bijvoorbeeld of iemand een handicap heeft, verschillen in taal

of eetgewoonten. Op deze manier ontdekt de peuter wie hij zelf is, wie anderen zijn en tot welke groepen hij wel of niet behoort. Hij construeert op deze manier het beeld dat hij van zichzelf heeft; zijn zelfbeeld. De peuter- en kleuterleeftijd is een erg belangrijke leeftijd voor het ontwikkelen van sociale vaardigheden, waarbij ook de eerste vooroordelen (kunnen) ontstaan.

Basisschoolleeftijd

De kleuterleeftijd is bij uitstek de tijd waarbij kinderen op zoek gaan naar groepen waartoe ze kunnen behoren en waarbij ze automatisch afgaan op uiterlijke kenmerken in het beoordelen van mensen. Dit kan bij kleuters leiden tot grove stereotyperingen, bijvoorbeeld als het gaat om het verschil tussen jongens en meisjes.

Op de verdere basisschool wordt de leefwereld van een kind naast de thuissituatie ook steeds meer bepaald door school en leeftijdgenootjes. De reacties van andere kinderen worden steeds belangrijker voor het ontwikkelen van een positief zelfbeeld en de sociale identiteit. Vanaf een jaar of zeven gaan kinderen zich steeds meer aanpassen aan de groep. Ze willen niet anders zijn dan hun vriendjes en doen mee met trends in de groep. Ze zijn in deze levensfase extra gevoelig voor de wijze waarop door vriendjes tegen hun leefwereld thuis wordt aangekeken (Raundalen, 2004).

Invloeden op het zelfbeeld van kinderen

Kinderen zien en horen hoe volwassenen met andere mensen omgaan en zijn gevoelig voor zowel de boodschappen die zij over zichzelf, hun familie en achtergrond krijgen, als voor de boodschappen die zij horen over anderen. Het zelfbeeld wordt dus in belangrijke mate gevormd door de spiegel die anderen het kind voorhouden. Die spiegel bestaat uit de kritiek en lof van mensen uit de omgeving van het kind. De opvoeders, thuis, op het kindercentrum of op school, spelen daarbij een belangrijke rol. In de meeste gevallen zullen deze volwassenen het kind willen steunen een positief zelfbeeld op te bouwen. De meeste ouders doen hun best om hun kind positief te bevestigen in wie hij of zij is, al weet iedere ouder ook hoe moeilijk dit soms kan zijn.

Voor beroepskrachten die met groepen kinderen te maken hebben, is een valkuil, zeker als zij tot een meerderheidsgroep in de samenleving behoren, dat zij verschillen tussen kinderen negeren, als onbelangrijk interpreteren of eenvoudigweg niet zien. Hierdoor kunnen vooral kinderen uit minderheidsgroepen zich niet erkend voelen in hun eigenheid en worden zij tekortgedaan. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn bij het knutselen van een werkje voor vaderdag zonder aandacht te besteden aan Marieke die twee moeders heeft, het als onbelangrijk achten van de

Marokkaanse achtergrond van Abdel omdat zijn ouders toch 'heel geïntegreerd' zijn, het werken met familiefoto's van thuis zonder rekening te houden met Sofia die thuis geen foto's heeft, of het negeren van negatieve opmerkingen van kinderen over de wijk waar Jeffrey woont.

Kinderen krijgen ook via vele communicatiemiddelen allerlei open en subtiele boodschappen tot zich over de waarde van verschillende groepen mensen. Dit gebeurt onder meer via tv, video, computerspelletjes, kinderboeken en afbeeldingen. Er bestaat in de samenleving een dominant denken en handelen waarin de verschillende groepen in onze samenleving in een hiërarchie worden geplaatst. Denk bijvoorbeeld aan het verschil in Nederland in (maatschappelijke) waardering voor het Berbers als thuistaal of het Engels als thuistaal, tussen moslim zijn of katholiek zijn, het wonen in Wassenaar of in de Amsterdamse Bijlmer of een vader die advocaat is of een vader die vuilnisman is. Kinderen krijgen op allerlei manieren signalen over superioriteit of inferioriteit, welke van invloed zijn op het eigen zelfbeeld zowel als op het imago dat zij van anderen hebben. Mensen die behoren tot een minderheidsgroep worden vaak als 'anders' bestempeld. Zelfs jonge kinderen kunnen al - beïnvloed door negatieve opmerkingen van de buitenwereld - uiting geven van een negatief zelfbeeld, bijvoorbeeld wat betreft hun uiterlijk (Vandenbroeck, 1999).

Een positief zelfbeeld is voor alle kinderen van groot belang; het betekent dat ze zich niet minderwaardig voelen, maar ook niet superieur. Het gaat erom dat kinderen weten waar ze vandaan komen, wie ze zijn en bij wie ze horen en dat ze daar trots op mogen zijn. Het is tevens een voorwaarde om tot respect voor anderen te komen; alleen vanuit een basis van veiligheid en een positief zelfbeeld kan een kind verschillen tussen mensen waarderen.

Ontstaan van vooroordelen

Dat jonge kinderen al verschillen tussen mensen opmerken is bekend. Dreumesen en peuters zien reeds verschillen, met name in uiterlijke kenmerken zoals haarkleur, huidskleur en lengte. Later gaan kinderen deze verschillen koppelen aan bijvoorbeeld etnische afkomst en gaan daar doorgaans ook verschillende waarden aan toekennen. De meeste kinderen hebben in de kleutertijd al bepaalde stereotypen in zich opgenomen en kunnen reeds vroege vooroordelen ontwikkelen. Van vooroordelen spreken we wanneer mensen (hardnekkig) vasthouden aan negatieve stereotypen van bepaalde groepen. Deze worden niet per se gevormd door rechtstreeks contact met mensen, maar ook door contacten met sociaal gangbare opvattingen over andere (groepen) mensen.

Kinderen zijn gevoelig voor deze opvattingen en voor de boodschappen die zij krijgen, over zichzelf zowel als over anderen.

Het ontstaan van vooroordelen kunnen we vanuit persoonlijke of psychologische factoren en vanuit sociale factoren verklaren. Bij de psychologische factoren speelt het feit een rol dat ieder mens de neiging heeft om zijn complexe wereld eenvoudiger te maken. Door onze ervaringen in te delen in categorieën, maken we het leven overzichtelijker. Als we dit echter te rigide doen, komen we in stereotypen terecht en veralgemeniseren we een groep mensen waardoor we individuen in die groep onrecht aandoen. Een tweede psychologische factor is meer van emotionele aard. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om de angst voor dat wat vreemd is, wat kan leiden tot vooroordelen en uitsluiting.

Als het gaat om maatschappelijke factoren komen we terug op wat we eerder in dit hoofdstuk al noemden: de invloed van gangbare, maatschappelijke beelden en vooroordelen over (groepen) mensen op kinderen. Kinderen doen in hun bredere omgeving ideeën op over zichzelf, over hun plaats in de maatschappij en over die van anderen. Een kind leert daarbij vaak dat het opmerken van verschillen niet gewaardeerd wordt en dat het maar beter is om deze niet te benoemen. Daarnaast hebben kinderen uit minderheidsgroepen, zoals allochtone kinderen of

kinderen met een handicap, in de samenleving vaak een geringer aantal positieve voorbeelden van mensen zoals zij (Boudry, 2001).

Aan beroepskrachten de taak...

Wat kunnen beroepskrachten in de kinderopvang en het basisonderwijs nu doen om (jonge) kinderen te steunen in de vorming van een positief zelfbeeld, in het positief leren omgaan met diversiteit en het hebben van respect voor andere mensen? Omdat de ontwikkeling van het zelfbeeld en het ontstaan van prille vooroordelen al in de peuter- en kleuterleertijd begint, hebben ook, of beter gezegd, juist leidsters en leerkrachten die met jonge kinderen werken hier een taak in.

Iedereen is welkom en hoort erbij ('inclusief werken')

Die taak bestaat er als eerste uit dat beroepskrachten alle kinderen en ouders laten merken dat ze welkom zijn in het kindercentrum of de school, dat ze erbij horen en dat ze mogen zijn zoals ze zijn, inclusief hun achtergrond. We noemen dit ook wel het inclusief werken. Beroepskrachten doen dit bij 'Families in beeld' heel expliciet doordat zij de families en achtergronden van alle kinderen in beeld brengen en de diversiteit aan achtergronden erkennen en waarderen. Belangrijk hierbij is dat zij steeds eerst de overeenkomsten tussen kinderen en gezinnen benoemen. Bij inclusief werken hoort ook dat beroepskrachten ervoor zorgen dat de inrichting, de materialen en de boeken een afspiegeling vormen van allerlei groepen mensen, zodat alle kinderen zich hierin kunnen herkennen (zie ook de oefening 'Een nieuwe blik' in hoofdstuk 3).

Door het erkennen en waarderen van ieders achtergrond ontstaat herkenning, veiligheid en betrokkenheid. Dit geeft de ruimte om aandacht te besteden aan de verschillen en de diversiteit onder de kinderen en gezinnen.

Stereotype beelden tegengaan

Beroepskrachten kunnen ervoor zorgen dat maatschappelijke stereotypen en maatschappelijke ongelijkheid niet worden voortgezet in het kindercentrum of de school. Zij kunnen bewust stereotype beelden over allochtonen, over jongens en meisjes, over gehandicapten, over sociale klassen enzovoort proberen te voorkomen of te weerleggen. Bij 'Families in beeld' kan dit bijvoorbeeld bij het bespreken van de diversiteit aan mensen bij de familiemuur of het bespreken van woonwijken met de landkaart. Ook hierbij sluit de oefening 'Een nieuwe blik' aan.

Diversiteit bespreken en onbewuste vooroordelen bewust maken

Het derde wat beroepskrachten kunnen doen, is kinderen (en zichzelf) leren bewuster te worden van de diversiteit die er is en deze diversi-

teit leren waarderen. Dit betekent dat beroepskrachten diversiteit bewust benoemen en helpen om onbewuste vooroordelen bewust te maken (MacNaughton, 2004). Dit gebeurt uiteraard op manieren die passen bij de leeftijd en ontwikkeling van de betreffende kinderen.

Een voorbeeld van een communicatiemethode voor beroepskrachten met kinderen vanaf ongeveer vier jaar is het principe van het 'metadenken': het leren beseffen waarom we denken wat we denken en te leren denken over het denken. Dit betekent dat beroepskrachten benoemen wat kinderen zeggen of voelen, dat zij mogelijke vooroordelen zonder oordeel bevragen en dat zij ieder kind op een positieve manier bevestigen (Vandenbroeck, 1999 - zie ook de oefening 'Lastige momenten in gesprek met kinderen' in hoofdstuk 3).

Een voorbeeld van het metadenken bij 'Families in beeld'

Bij buitenschoolse opvang De Kikkers bekijkt leider René met de kinderen foto's van verschillende maaltijden en eetmomenten die thuis en op het kindercentrum zijn gemaakt. Op een van de foto's is Shukri te zien die rijst met haar handen aan het eten is. Bram ziet deze foto en roept: 'Je mag niet met je handen eten, dat is vies!' René komt erbij en vraagt: 'Vertel eens, hoe eet je bij jou thuis rijst, Bram? Met een lepel? Ja, met een lepel, dat heb jij thuis zo geleerd, hè? En hoe eet jij thuis rijst, Shukri? Met je handen? Ja. Dat heb jij zo geleerd. Jij gebruikt alleen je rechterhand hè, Shukri? En Bram gebruikt zijn lepel. Weten jullie trouwens dat er nog meer manieren zijn om rijst te eten? Bijvoorbeeld met stokjes.'

René berispt Bram dus niet, maar doet hem, Shukri en de eventuele andere aanwezige kinderen nadenken over waarom Bram denkt wat hij denkt. René laat zien dat er verschillende gewoonten en opvattingen bestaan en dat die allebei goed zijn. Hij leert de kinderen dat het principe van 'netjes eten' of 'goede manieren' tot verschillende vormen in de praktijk kan leiden. René vermijdt daarbij het spreken in stereotypen; hij zegt bijvoorbeeld niet dat men in alle Somalische gezinnen met de hand eet en in alle Nederlandse gezinnen met een lepel. Hij spreekt de kinderen als individu aan vanuit hun eigen levenswereld, maar houdt wel rekening met hun achtergrond.

Kinderen actief laten participeren

Beroepskrachten kunnen nog iets anders doen, namelijk kinderen (en ouders) goed informeren, serieus nemen, hun participatie stimuleren en hun mening waarderen en gebruiken. Ook de dialoog tussen volwassenen en kinderen en de participatie van kinderen zijn namelijk cruciale middelen om te werken aan de persoonlijke en sociale competenties van kinderen en om hen te leren verantwoordelijkheid en respect voor zichzelf en anderen op te brengen. Dit zijn voorwaarden om tot kritisch en democratisch burgerschap te komen (De Winter, 2002). Hoewel deze participatie bij jonge kinderen wellicht letterlijk en figuurlijk in het klein moet worden gezien, blijft het een taak van beroepskrachten om ook hun participatie en inbreng en die van hun ouders, in welke vorm dan ook, te stimuleren.

Bij 'Families in beeld' kan deze participatie vele vormen krijgen: kinderen kunnen bijvoorbeeld zelf de collages voor de familiemuur maken, bijdragen leveren aan hun heen-en-weerboekje, meewerken aan een intakeboek en actief deelnemen aan gesprekken.

2.3 Motieven vanuit samenwerking met ouders

In de vorige paragraaf hebben we gekeken naar pedagogische motieven om met 'Families in beeld' aan de slag te gaan. In deze paragraaf doen we dit vanuit motieven die te maken hebben met de contacten en samenwerking met ouders.

Het belang van oudercontacten

We benoemden het al: leidsters en leerkrachten hebben in hun werk altijd met ouders te maken. Steeds meer kindercentra en scholen zien in dat ouders een onmisbare schakel zijn voor het bieden van een goede kinderopvang en goed onderwijs voor kinderen. Beroepskrachten hebben hierbij te maken met ouders in verschillende rollen: als hoofdopvoeder van kinderen, als gebruiker, als doelgroep van maatschappelijke interventies (signaleren en doorverwijzen), soms ook als bestuurder en vaak ook als dienstverlener in de zin van bijvoorbeeld leesouder (Van Keulen, 2006). We gaan hier nader in op een aantal van deze rollen.

Ouders als hoofdopvoeder

Een eerste rol van ouders is die van hoofdverantwoordelijke in de opvoeding van hun kind. Ouders zijn hierbij voor beroepskrachten gesprekspartner over de verzorging, opvoeding en het onderwijs van het kind. Hierbij kunnen verschillende visies, aanpakken, gedachten en emoties tussen ouders en beroepskrachten de communicatie beïnvloeden. De beroepskracht staat voor de taak om de communicatie met ouders zo te laten verlopen dat er een basisvertrouwen ontstaat en er sprake is van een goede informatieoverdracht tussen thuis en kindercentrum of school. Een goede, wederzijdse informatievoorziening is immers noodzakelijk om als beroepskrachten en ouders gezamenlijk de zorg en opvoeding van een kind te kunnen dragen.

Ouders als rechthebbende gebruiker

Vanuit de rol van ouders als gebruiker van een dienst dienen kindercentra en scholen ouders informatie en inspraak te geven. Zo is in de Wet Kinderopvang vastgelegd dat ouders een verzaamd adviesrecht hebben en dat ieder kindercentrum verplicht is een oudercommissie te hebben. De Wet op het Primair Onderwijs verplicht scholen onder meer tot het uitbrengen van een schoolgids voor ouders en verzorgers. Deze gids moet informatie bevatten die nodig is voor een dialoog tussen de school en ouders over de kwaliteit van het onderwijs. Wat betreft de inspraak is er de Wet Medezeggenschap Scholen (WMS) die onder andere de Medezeggenschapsraad, bestaande uit personeel, ouders en (oudere) leerlingen, regelt en stelt dat voor sommige besluiten een adviesrecht en voor andere besluiten een instemmingsrecht nodig is. Niet alle ouders zitten te wachten op formele inspraak over de werkwijze en het beleid van het kindercentrum of de school. De meeste ouders willen echter wel graag goed geïnformeerd worden over praktische zaken en met beroepskrachten van gedachten wisselen over het welbevinden en de resultaten van hun eigen kind.

Ouders als leverancier van diensten

Beroepskrachten kunnen ouders ook zien in de rol van 'leverancier van diensten'. De meeste scholen en peuterspeelzalen zouden zonder ouders een aantal activiteiten niet kunnen doen. Ouders helpen bij schoolreises, uitstapjes, schoonmaak, tuinonderhoud en feesten, en als leesouder of computerouder. In de kinderopvang is dit overigens minder het geval, omdat ouders meestal werken of studeren in de tijd dat zij hun kind naar het kindercentrum brengen. Maar in veel gevallen hebben beroepskrachten ouders dus soms ook gewoon nodig om hun werk (goed) te kunnen doen.

Ouders als competente burgers

Recent is er meer aandacht voor ouders als competente burgers, waarbij ouders niet alleen worden geïnformeerd over de ontwikkelingen van hun kind, maar waarbij ook van hen een actieve inzet wordt verwacht: ouderavonden bezoeken, bij kindbesprekingen komen, vragen stellen aan de leerkracht enzovoort (Van Keulen, 2006). Ouders, kinderen en beroepskrachten worden hierbij als onderdeel van een gemeenschap gezien. Wel is het de vraag hoe kindercentra en scholen omgaan met ouders die niet gemakkelijk aan al deze vragen of eisen kunnen voldoen. Wie biedt deze ouders handvatten om te groeien naar een ‘actief burgerschap’? Wij zijn ervan overtuigd dat voor bepaalde ouders het kindercentrum of de school een belangrijke rol kan vervullen door de (verborgen) kwaliteiten en talenten van deze ouders te erkennen en in te zetten. De voorzieningen voor de kinderen kunnen een bijdrage leveren aan de ‘empowerment’ van de ouders als burgers in de samenleving.

Beroepskrachten: pedagogisch partnerschap

Beroepskrachten hebben dus te maken met ouders in verschillende rollen. Ze hebben te maken met ouders met wie ze informatie dienen uit te wisselen, met ouders die inspraak hebben, met ouders die emotioneel betrokken zijn bij hun kind, met ouders die nodig zijn als hulp, met ouders die al dan niet competente burgers zijn. Beroepskrachten moeten zien om te gaan met al deze rollen en met verschillende, soms conflicterende belangen en verwachtingen.

Volgens De Wit (2005) kan bewust kiezen voor het principe van een pedagogisch of educatief partnerschap tussen beroepskrachten en ouders hierbij helderheid bieden. Dit partnerschap heeft verschillende doelen: een pedagogisch doel (afstemming), een organisatorisch doel (praktisch reilen en zeilen binnen de organisatie) en een democratisch doel (bevorderen van inspraak en advies).

Als beroepskrachten openstaan, begrip en respect hebben voor de achtergrond en leefwereld van kinderen en ouders en bereid zijn tot samenwerking en een dialoog met ouders, dan zal dit het onderlinge contact op een positieve manier beïnvloeden, wat (mede) ten goede komt aan de kinderen (pedagogisch doel). Daarnaast past het principe van het partnerschap bij de ontwikkeling waarin scholen en kindercentra zichzelf positioneren als gemeenschap, waarin naast kinderen en beroepskrachten ook de ouders participeren (organisatorisch en democratisch doel).

Het pedagogisch partnerschap gaat uit van gelijkwaardigheid, wederzijdse betrokkenheid en een respectvolle houding van beide kanten. Gelijkwaardig betekent overigens geen gelijkheid; kindercentra of scho-

len en ouders hebben verschillende taken, verantwoordelijkheden en deskundigheden. Partnerschap houdt daarom onder meer het erkennen van ieders competenties in. Het betekent ook dat ieders autonomie gerespecteerd wordt, oftewel ieders recht om eigen keuzes te maken.

Een respectvolle houding en erkenning van de autonomie van ouders uit zich bij 'Families in beeld' bijvoorbeeld in het zorgvuldig omgaan met het gebruik van foto's en videobeelden. Ouders moeten toestemming geven voor het fotograferen en filmen. Ook moeten ze goed geïnformeerd zijn over waarvoor de foto's en filmbeelden gebruikt worden. Mensen kunnen diverse redenen hebben om hier bezwaar tegen te hebben en deze bezwaren dienen gerespecteerd te worden.

Partnerschap vraagt een investering van beide partners, maar het is in onze ogen het kindercentrum of de school die vanuit de professionele verantwoordelijkheid het voortouw dient te nemen.

'Families in beeld' kan bijdragen aan het pedagogisch partnerschap doordat via de werkvormen ouders over de organisatie worden geïnformeerd op een wijze die aansluit bij hun mogelijkheden en wensen. Andere doelen zijn een dialoog met ouders aangaan over opvoeding en/of onderwijs en ouders actief laten participeren, dit alles vanuit een houding van gelijkwaardigheid en respect.

2.4 Motieven vanuit maatschappelijk perspectief

In de vorige twee paragrafen hebben we gekeken naar motieven om met 'Families in beeld' te werken vanuit het pedagogisch handelen en vanuit de contacten met ouders. In deze paragraaf voegen we daar nog een motief vanuit maatschappelijk perspectief aan toe.

Ons Nederlands rechtssysteem is een democratie. Het eerste artikel van onze grondwet luidt dat discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of op welke grond dan ook verboden is. In de basis van dit rechtssysteem vinden we dus een reden te meer om in de opvoeding en het onderwijs niet voorbij te gaan aan de verscheidenheid aan mensen waarmee kinderen in aanraking komen en om discriminatie of uitsluiting te bestrijden (Abram, 2004).

Actief en democratisch burgerschap

Naast principes als gelijkwaardigheid en het bestrijden van discriminatie en uitsluiting zijn er nog andere waarden die belangrijk zijn in onze democratische samenleving, bijvoorbeeld rechtvaardigheid, solidariteit,

tolerantie en respect. Deze waarden zien we ook terug in de centrale doelstelling van het Europese netwerk DECET³, welke aansluit bij de doelen van 'Families in beeld'.

De doelstelling van DECET luidt: 'Elk kind en elke volwassene heeft het recht zich te ontplooien in een omgeving die gekenmerkt wordt door gelijkwaardigheid en respect voor diversiteit. Ieder heeft het recht op actieve participatie in goed gekwalificeerde kinderopvang- en (voor)schoolse voorzieningen, vrij van elke vorm van discriminatie vanwege zijn of haar etnische afkomst, huidskleur, religie, taal, sekse, et cetera.' Deze doelstelling is gebaseerd op artikel 2 van het Verdrag van de Rechten van het Kind van de Verenigde Naties.

Actief en democratisch burgerschap is een term die steeds vaker in relatie tot opvoeding en onderwijs gehoord wordt; in Nederland overigens voorzichtiger dan in diverse landen om ons heen. Burgerschap vatten we hierbij op als de wijze van deelnemen in alle situaties waar mensen met elkaar omgaan (Wardekker, 2005). Kinderopvang en onderwijs hebben in onze ogen mede als taak kinderen voor te bereiden op het participeren in een democratische samenleving, kortom op het democratisch burgerschap.

Het ontwikkelen van waarden en normen

Bij een discussie over democratisch burgerschap komt het overdragen van waarden en normen al snel ter sprake. Bij democratisch burgerschap zijn dit vooral waarden die het belang van anderen en van het geheel van de samenleving prevaleren boven individuele belangen. Een dergelijk gevoel van verbondenheid met andere mensen, ook onbekenden, ontstaat meestal niet zomaar. Wat hiervoor nodig is, is in de eerste plaats inlevingsvermogen; het vermogen en de bereidheid om je te verplaatsen in de gevoelens en verlangens en in de positie van anderen. Ten tweede gaat het duidelijk om een wederzijds proces. Wie zich in een bepaalde groep al bij voorbaat niet geaccepteerd voelt, zal met die groep ook geen verbinding kunnen opbouwen en dus geen reden zien om zich te verplaatsen in de leden van die groep. Om deze reden is het zo belangrijk dat alle betrokkenen (volwassenen én kinderen) in een samenleving, en in het klein ook in een kindercentrum of een school het gevoel hebben dat zij welkom zijn en erbij horen. Vanuit dit gevoel kan een groepsgevoel ontstaan en van daaruit betrokkenheid, inlevingsvermogen en respect.

---

3 DECET staat voor Diversity in Early Childhood Education and Training. Dit is een netwerk van trainers, wetenschappers, beleidsmakers en beroepskrachten dat zich op Europees niveau bezighoudt met Diversiteit en Gelijkwaardigheid in relatie tot het werken met jonge kinderen. Zie ook www.decet.org.

Hoewel een van de expliciet geformuleerde kerndoelen van de kinderopvang het overdragen van waarden en normen is, spreken wij liever van het ontwikkelen van waarden en normen. Immers, het overdragen van waarden (en normen) die als onaantastbaar gezien worden, ook al beschouwen we ze vanuit democratisch perspectief als ideaal, past niet bij kritisch en democratisch denken. Daarnaast kunnen we ons afvragen hoe het overdragen van waarden en normen in zijn werk kan gaan. Je kunt mensen niet dwingen om bepaalde waarden zoals respect of eerlijkheid over te nemen. Wel kun je bepaalde waarden voorleven en kinderen de ruimte bieden om te leren ontdekken wat zij voor zichzelf belangrijk en dus van waarde achten. Hierbij gaat het erom dat kinderen leren zoeken naar een evenwicht tussen enerzijds autonomie en zorg voor zichzelf en anderzijds betrokkenheid en respect voor andere mensen. Beroepskrachten kunnen kinderen hierbij helpen door hen in hun eigenheid, inclusief hun familieachtergrond te zien en te respecteren. Daarnaast dienen zij situaties te scheppen waarin kinderen de positieve gevolgen van betrokkenheid, respect en werkelijk contact met andere mensen aan den lijve ervaren (Wardekker, 2005).

‘Families in beeld’ kan aan dit alles een bijdrage leveren doordat de werkvormen handvatten bieden om de eigenheid en achtergronden van kinderen te erkennen en te waarderen en om tegelijkertijd respect voor verschillende achtergronden en leefstijlen te creëren. Daar waar kindercentra en scholen ten aanzien van bepaalde dimensies van diversiteit (zoals etniciteit) eenzijdig zijn samengesteld, is het aanbevelingswaardig om in aanvulling op ‘Families in beeld’ uitwisselingen met andere centra of scholen te organiseren, zodat verschillende kinderen daadwerkelijk met elkaar in contact komen. Bij deze uitwisselingen kunnen de werkvormen van ‘Families in beeld’ uiteraard een functie hebben.

Via ‘Families in beeld’ kunnen kindercentra en scholen veiligheid, betrokkenheid en sociale cohesie creëren en op die manier grootse voorbeelden voor de samenleving zijn van hoe respect voor elkaar ‘in het klein’ vorm kan krijgen.

2.5 Tot slot

In dit hoofdstuk hebben we de visie en achtergronden van ‘Families in beeld’ geschetst. We hebben verschillende motieven genoemd om in de kinderopvang en het basisonderwijs meer aandacht te besteden aan de familieachtergronden van kinderen en om daarnaast bewust te werken aan communicatie met ouders over de werkwijze van de organisatie en over opvoeding en onderwijs. We hebben dit gedaan vanuit pedagogische

motieven, vanuit de samenwerking tussen beroepskrachten en ouders en vanuit een maatschappelijk perspectief.

In het volgende en tevens laatste hoofdstuk van dit boek benoemen we de competenties die volgens ons nodig zijn voor het bereiken van de beoogde doelen van 'Families in beeld'. Vervolgens bieden we een aantal oefeningen aan die (bege)leiders kunnen gebruiken voor het (verder) ontwikkelen van deze competenties.

Hoofdstuk 3

Begeleidende oefeningen

Recept voor een bewuste dag

Benodigdheden:

een willekeurige dag

een blikopener

twee zuiver gesneden vragen

'n snufje eerlijkheid

Men neme een willekeurige dag

Stap er met een open blik in.

Stel 's ochtends de vraag:

Waar laat ik vandaag mijn aandacht op vallen?

Voeg er 's avonds aan toe:

Waar heb ik mijn blik laten versmallen?

Laat het resultaat met een snufje eerlijkheid bezinken.

Karin Boone

Inleiding

In dit derde en laatste hoofdstuk beschrijven we oefeningen die gebruikt kunnen worden voor het begeleiden van beroepskrachten die met 'Families in beeld' aan de slag gaan. Het daadwerkelijk bereiken van de doelen van 'Families in beeld' vraagt namelijk de nodige competenties van beroepskrachten. Hierbij hebben we het over doelen als het positief zelfbeeld van kinderen ondersteunen, vormgeven aan inclusief werken, diversiteit bespreekbaar maken op een manier die verbinding creëert, het ter discussie stellen van vooroordelen en het daadwerkelijk aangaan van een dialoog en partnerschap met ouders.

Competenties

Welke competenties (kennis, inzicht, vaardigheden en houding) hebben beroepskrachten volgens ons nodig om de doelen van 'Families in beeld' te bereiken?

Ten eerste is het noodzakelijk dat beroepskrachten zich (meer) bewust worden van hun eigen achtergrond, hun eigen identiteit en hun beelden en vooroordelen aangaande de kinderen en hun familie(achtergronden). Al deze zaken zijn namelijk van invloed op de houding en het handelen van beroepskrachten. Tegelijk is het nodig dat beroepskrachten inzicht hebben in de identiteitsontwikkeling van kinderen en in welke rol zij zelf kunnen spelen bij het opbouwen van een positief zelfbeeld. Ook is inzicht in de thema's 'diversiteit' en 'macht' noodzakelijk om meer te begrijpen van het doel om kinderen positief te leren omgaan met diversiteit. Vanuit deze basis kan verder gewerkt worden aan de houding en vaardigheden van beroepskrachten. Centraal daarbij staat het (verder) ontwikkelen van een open en respectvolle houding tegenover alle kinderen, ouders en collega's en de achtergronden en identiteit van alle betrokkenen erkennen en waarderen.

Wat betreft de communicatie met kinderen is het nodig dat beroepskrachten in staat zijn om diversiteit bespreekbaar te maken op een manier die tot betrokkenheid en respect leidt. Het principe van het eerder genoemde metadenken is een concrete methode om (onbewuste) vooroordelen met kinderen bespreekbaar te maken (zie hoofdstuk 2).

Voor de contacten met ouders is voor een goede samenwerking van belang dat beroepskrachten kunnen handelen vanuit een basishouding van gelijkwaardigheid. De belangrijkste kenmerken hiervan zijn:

- een open houding en nieuwsgierigheid naar de ander;
- de ander zien als meer dan lid van een groep;

- contact zoeken en houden;
- de ander voor vol aanzien en serieus nemen;
- betrokkenheid tonen;
- participatie en inspraak waarderen en ondersteunen;
- bewustwording van de diversiteit onder ouders en kunnen inspelen op hun verschillende behoeften en mogelijkheden.

Begeleiding

Competenties leer je niet alleen uit een boek. Competenties zijn het resultaat van een proces dat gevoed wordt door kennis en door persoonlijke talenten, potenties, werkstijl en ervaring. Daarbij hoort een voortdurend reflecteren op het eigen handelen en dit handelen bijstellen. De begeleiding van leidinggevendenden in dit proces zien wij hierbij als essentieel. Voor hen zijn de oefeningen in dit hoofdstuk een hulpmiddel om beroepskrachten te begeleiden bij dit proces. We gaan er vanuit dat zij de informatie uit hoofdstuk 2 tot zich nemen en kunnen inzetten bij het begeleiden van de oefeningen.

Oefeningen

We raden aan om parallel aan de uitvoering van een van de werkvormen van ‘Families in beeld’ enkele teambijeenkomsten te organiseren. Tijdens deze bijeenkomsten kunnen allereerst enkele introductieoefeningen en vervolgens enkele verdiepingsoefeningen gedaan worden.

3.1 Introductieoefeningen

De volgende oefeningen zijn bedoeld als ‘voorwerk’ voor beroepskrachten die met ‘Families in beeld’ aan de slag willen gaan. De oefeningen hebben als doel beroepskrachten meer bewust te maken van hun (meervoudige) identiteit, van het thema diversiteit en van stereotype beelden en vooroordelen. De oefeningen zijn tevens gericht op het (verder) ontwikkelen van een open en respectvolle houding richting kinderen en families. De informatie uit hoofdstuk 2 biedt hiervoor het inhoudelijk kader.

Namen noemen

Doelen

- Inzicht krijgen in de diverse betekenissen die mensen aan hun naam geven.
- Inzicht krijgen in de waarde van aandacht voor namen van kinderen en ouders.

Duur

20-30 minuten.

Uitvoering

Vraag de deelnemers om voor zichzelf na te denken over de volgende vragen.

- Wat weet je te vertellen over je namen (voornaam, achternaam, (doop)namen voluit)?
- Weet je waarom je deze namen hebt gekregen?
- Wat weet je over de betekenis van je namen?
- Heb je later wellicht een andere voor- of achternaam aangenomen en zo ja, waarom?
- Wat betekent jouw naam voor jou?

Maak in een kleine groep (tot 12 personen) vervolgens een rondje waarbij iedereen iets over zijn of haar naam vertelt. In grotere groepen kunnen deelnemers in subgroepjes informatie uitwisselen.

Het bevorderen van een positief zelfbeeld van een kind begint al met iets eenvoudigs als de naam van een kind goed uitspreken. Je toont dan respect en neemt een kind serieus. Ook al zijn sommige namen onbekend of moeilijk te onthouden, het is van belang ze goed te kennen en uit te spreken.

Nabespreking

Leg in de nabespreking het verband met de namen van kinderen en ouders:

- Let je bewust erop hoe je de namen van kinderen uitspreekt?
- Ken je alle ouders bij naam?
- Hoe belangrijk vind je het kennen en correct uitspreken van anderen's namen?

Noem mij, bevestig mijn bestaan,
laat mijn naam zijn als een keten,
noem mij, noem mij, spreek mij aan,
o, noem mij bij mijn diepste naam,
voor wie ik liefheb, wil ik heten.

Uit: *Neeltje Maria Min, Voor wie ik liefheb wil ik heten (1981).*

Ervaringen

Deze oefening geeft beroepskrachten vaak een nieuwe blik op elkaar, doordat er verrassende verhalen naar boven kunnen komen. Daarnaast kan het nieuwe inzichten geven als het gaat om het kennen of uitspreken van de namen van ouders en kinderen. De oefening is ook te ge-

bruiken in de contacten met ouders, bijvoorbeeld bij de start van een ouderavond en in het werken met (oudere) kinderen.

Kleurrijke identiteit

Doelen

- Inzicht krijgen in het begrip meervoudige identiteit.
- Bewustwording van de eigen en andermans betekenisgeving aan de verschillende dimensies van ieders identiteit.

Duur

20-45 minuten, afhankelijk van de gekozen vorm en het aantal deelnemers.

Vorbereiding voor begeleiders en docenten

Schaf het spel 'Caleidoscopia'⁴ aan en lees van tevoren het bijbehorende boekje.

Onze identiteit is niet enkelvoudig en statisch, maar meervoudig en dynamisch. Met het begrip meervoudige (of kleurrijke) identiteit benadrukken we dat ieder mens deel uitmaakt van verschillende sociale groepen (naar geslacht, sociale klasse, etniciteit, regio, beroepsgroep, religie enz.) met daaraan gekoppeld verschillende (machts)posities. Onze identiteit heeft verschillende dimensies en afhankelijk van de situatie en het moment zijn bepaalde dimensies meer of minder bepalend voor ons leven.

Uitvoering

Voor deze oefening zijn de dimensiekaartjes van het spel Caleidoscopia nodig. Per persoon zijn er negen kaartjes in verschillende kleuren, met op elk kaartje een dimensie (in verschillende talen) van identiteit geschreven:

1. etniciteit;
  2. sekse/gender;
  3. sociale klasse;
  4. levensfase/generatie;
  5. seksuele oriëntatie;
  6. socialisatie (beroep of plek in de maatschappij);
  7. geloof/levensbeschouwing;
  8. lichamelijk en geestelijke mogelijkheden;
  9. blanco kaartje om zelf een dimensie te kunnen toevoegen.
- Alle deelnemers krijgen een setje van negen kaarten.

---

4 Caleidoscopia is ontwikkeld door het Netwerk Caleidoscopia met sponsoring van de Hogeschool van Amsterdam. Zie www.caleidoscopia.nl.

Er zijn diverse spelvarianten mogelijk, waarvan we er enkele noemen.

1. Als kennismakings- of introductiespel: trek een kaartje en stel je voor aan de hand van de dimensie op je kaartje. Leg daarbij ook een link met je werk of opleiding en je plek binnen het team of de (studie)groep.
2. Maak voor jezelf een rangschikking van de dimensies, al naar gelang de op het kaartje genoemde dimensie leidend is in je leven en werk en voor jouw identiteit. Licht toe welke betekenis de verschillende dimensies hebben voor je werk, loopbaan of leven. Zoek vervolgens in twee- of drietallen naar overeenkomsten met anderen in de ordening of juist naar verschillen en hoe die doorwerken in concrete situaties.
3. Verplaats je in een van je eigen ouders: hoe zou de rangschikking van de dimensies van je ouders eruitzien of hebben uitgezien? Wat verschuift er, en waarom, in vergelijking tot je eigen rangschikking?
4. Verplaats je in enkele ouders van je kindercentrum of school: hoe zouden hun rangschikkingen eruitzien? Waar leid je dit uit af? Wat betekent dit voor jou als beroepskracht?
5. Verplaats je in enkele kinderen van je kindercentrum of school: welke dimensies denk je dat op dit moment voor hen belangrijk zijn voor hun identiteit? Waar leid je dit uit af? Wat betekent dit voor jou als beroepskracht?

Voorbeeld van spelmogelijkheid 2

- Joke vertelt dat de dimensie 'levensfase/generatie' voor haar momenteel bovenaan staat. Ze is eind 50 en naast haar werk als leidster in de kinderopvang is ze ook veel bij haar kleinkinderen die heel belangrijk voor haar zijn. In het team is zij zich ervan bewust dat ze de oudste is. Ze vindt dat een prettige rol, hoewel ze ook het gevoel heeft dat op sommige punten haar belevingswereld wel erg anders is dan die van haar jongere collega's.
- Malika vertelt dat ook bij haar 'levensfase/generatie' bovenaan staat, maar om een andere reden: ze heeft twee jonge kinderen en naast haar werk staat haar leven in het teken van het moederschap. Ze ervaart de laatste tijd wat meer verschillen met collega's die geen kinderen hebben en met uitgaan en vriendjes bezig zijn. Een van haar collega's vraagt of voor Malika, die een Marokkaanse achtergrond heeft, de dimensie etniciteit niet bovenaan staat. Malika zegt dat haar achtergrond zeker belangrijk voor haar is, maar dat dit momenteel niet bovenaan staat.
- Rob vertelt dat voor hem 'socialisatie/beroep' in combinatie met 'seks/gender' bovenaan staan. Hij heeft bewust gekozen voor het vak als groepsleider op een 0-4 groep, maar merkt dat hier door anderen toch vaak vreemd tegenaan gekeken wordt. Hij heeft het gevoel dat

hij zich vaak moet bewijzen tegenover ouders. Binnen het team voelt hij zich wel helemaal geaccepteerd.

Nabespreking

Benoem bij de nabespreking eerst de overeenkomsten tussen de deelnemers en ga vervolgens in op de verschillen. Praat samen over hoe verschillen tussen mensen te verklaren zijn.

Leg de begrippen meervoudige identiteit en diversiteit uit (zie hoofdstuk 2).

Eventueel kun je tot slot deelnemers een eigen 'identiteitskaart' laten tekenen of beschrijven waaruit duidelijk wordt hoe de verschillende dimensies op dit moment al dan niet leidend zijn in hun leven.

Ervaringen

Het werken met de dimensiekaartjes geeft deelnemers vaak een breder perspectief op de eigen identiteit en op die van anderen. Zij zien in dat je identiteit in feite een caleidoscoop is, waarbij steeds weer wisselende kleuren en vormen zichtbaar zijn. De thematiek van diversiteit komt hiermee meestal in een ander, meerkleurig daglicht te staan.

Waar hoor ik bij?

Doelen

- Bewustwording van eigen ervaringen, zowel rond 'erbij horen' als rond uitsluiting.
- Het inclusief werken in het kindercentrum of de school versterken.

Duur

30-45 minuten.

Onder inclusief werken (van het Engelse woord 'inclusion') verstaan we dat beroepskrachten ervoor zorgdragen dat alle betrokkenen het gevoel hebben dat zij welkom zijn en dat zij erbij horen. Hierbij gaat het om kinderen, ouders én collega's! Inclusief werken betekent dat iedere vorm van uitsluiting binnen het kindercentrum of de school bestreden wordt.

Uitvoering

Laat de deelnemers de volgende vragen eerst individueel beantwoorden en daarna in tweetallen bespreken.

- Bij welke groep of groepen had jij vroeger sterk het gevoel dat je 'erbij hoorde'? Denk bijvoorbeeld aan een culturele/etnische groep, een religieuze groep, een hobbyclub, school, een sport, je gezin en een vriendengroep. Wat of wie bepaalde jouw gevoel?
- Wat is een groep waar jij je op dit moment bij thuis voelt en het gevoel hebt dat je 'erbij hoort'? Denk daarbij bijvoorbeeld aan je werksituatie, hobby, religie, het kindercentrum of de school van je kinderen. Wat of wie maakt dat je dit gevoel hebt?
- Welke persoonlijke ervaringen heb jij met ergens juist niet bijhoren? Heb je ooit ergens het gevoel gehad dat je er niet bij hoorde? Door wat of wie werd dat gevoel veroorzaakt? Hoe ben je hier mee omgegaan?

Nabespreking

- Bespreek wat beroepskrachten vanuit hun persoonlijke ervaringen voor leerpunten meenemen naar hun werk. Wat willen en kunnen zij doen in het werken met kinderen en in de contacten met ouders en met collega's om iedereen het gevoel te geven dat hij of zij erbij hoort?

Ervaringen

In deze oefening vertellen mensen elkaar persoonlijke verhalen. In tweetallen werken wordt meestal als veilig ervaren. Deelnemers vertellen vaak achteraf dat het gesprek erg verbindend heeft gewerkt, zeker ook als zij ervaringen hebben uitgewisseld met iemand met wie ze voorheen niet veel contact hadden.

Het is niet de bedoeling om de deelnemers te vragen hun persoonlijke verhaal in de groep te vertellen, hoewel dit wel spontaan kan gebeuren.

Een nieuwe blik⁵

Doelen

- Herkenning en bewustwording van de mogelijke aanwezigheid van stereotypen en vooroordelen in het kindercentrum of de school.
- Het inclusief werken versterken door aanpassingen in de organisatie aan te brengen om vooroordelen en stereotypen te voorkomen.

Een stereotype is een generaliserende uitspraak over een groep mensen, zoals 'Jongens zijn stoer', 'Nederlanders zijn zuinig', 'Afrikanen houden van dansen'. Stereotypen zijn niet per se negatief, maar wel als men ze gebruikt om mensen in hokjes te plaatsen.

Van een vooroordeel is sprake wanneer mensen hardnekkig vasthouden aan negatieve stereotypen van bepaalde groepen. Een vooroordeel is een negatief, ongegrond oordeel dat voor een groot deel berust op een gebrek aan kennis van de betreffende kwestie of persoon. Voorbeelden daarvan zijn: 'De jongeren van tegenwoordig denken alleen nog maar aan zichzelf' of 'Allochtone ouders zijn niet betrokken bij wat erop het kindercentrum gebeurt'. Vooroordelen maken onze complexe wereld overzichtelijk, maar ze maken mensen ook selectief in waarnemen, denken en voelen. Vooroordelen en stereotypen bestaan op allerlei gebied: etniciteit, sekse, sociale klassen, uiterlijk, leeftijd, leefstijl enzovoort.

Iedereen heeft vooroordelen omdat we allemaal in meer of mindere mate de behoefte hebben aan een wij-gevoel en ons te onderscheiden van anderen. Om binnen een kindercentrum of school vorm te geven aan inclusief werken, is het echter wel noodzakelijk dat beroepskrachten zich bewust zijn van mogelijke aanwezige vooroordelen en dat zij bereid zijn deze ter discussie te stellen.

Uitvoering

Deze oefening kan in groepjes worden uitgevoerd, enkele beroepskrachten bekijken dan de inrichting en de materialen; enkele andere beroepskrachten observeren het spel van kinderen en weer andere observeren de contacten tussen volwassenen.

1. Ga de wanden van het kindercentrum of de school eens na: welke posters en foto's zie je? Op welke manieren worden jongens en meisjes afgebeeld? Hoe worden mensen uit etnische minderheidsgroepen afgebeeld? Zijn er mensen uit allerlei groepen op afbeeldingen aanwezig (o.a. zwart, wit, klein, groot, dik, dun, jongen, meisje, al dan niet met een handicap)? Zijn alle afbeeldingen vrij van (subtiele) vooroordelen of stereotypen?
2. Kijk eens naar de boeken en het spel- of leermateriaal in het kin-

---

5 Gebaseerd op de oefening 'Observeren: kijken naar afbeeldingen, luisteren naar opmerkingen en meningen' (Van Keulen, 2000).

dercentrum of de school. Is er diversiteit onder de poppen aanwezig (huidskleur, leeftijd, sekse, handicap enz.)? Wie zijn de hoofdpersonen in boeken? In hoeverre zijn de materialen vrij van (subtiele) vooroordelen of stereotype beelden?

3. Observeer het spel van kinderen. Zie je verschillen in spel tussen jongens en meisjes of tussen kinderen met verschillende culturele of sociale achtergronden? Zie je verschil in hoe beroepskrachten reageren op bepaalde (groepen) kinderen, bijvoorbeeld jongens en meisjes? Zie je signalen van (bewuste of onbewuste) uitsluiting tussen kinderen? Wat hoor je kinderen bijvoorbeeld tegen elkaar zeggen als een bepaald kind niet mag meespelen?
4. Observeer de contacten tussen ouders onderling en tussen ouders en beroepskrachten. Onderscheiden jullie bepaalde groepen ouders? Welke gedachten en oordelen hebben jullie als beroepskrachten over verschillende ouders? Hoor je bepaalde ouders uitspraken doen over andere ouders? Welke ouders zie je onderling contact maken en welke ouders niet? Hoe zit het met de verhouding vaders en moeders?
5. Schrijf kort op wat je hebt gezien en gehoord. Maak foto's en/of filmmateriaal om punt 1 t/m 3 in beeld te brengen.

Nabespreking

Bekijk gezamenlijk het beeldmateriaal dat gemaakt is en bespreek ieders bevindingen: waar zijn de beroepskrachten vooroordelen of stereotypen tegengekomen? Vul elkaar eventueel aan.

Bespreek vervolgens of de deelnemers naar aanleiding van de uitkomsten van deze oefening bepaalde dingen willen veranderen binnen het kindercentrum of de school. Kijk ook op welke manier de werkvormen van 'Families in beeld' hierin een rol kunnen spelen.

Ervaringen

Beroepskrachten geven aan dat deze oefening hen een nieuwe blik op de omgeving, materialen en communicatie binnen de organisatie heeft gegeven. Ze ontdekken en worden zich meer bewust van allerlei mogelijke vooroordelen binnen het kindercentrum of de school. Dit is een eerste stap.

Kijk op families

Doelen

- Inzicht krijgen in het feit dat ieder mens met een eigen 'bril' op naar families kijkt.
- Inzicht krijgen in wat het eigen ideaalbeeld van een familie/gezinsvorm is en wat de mogelijke invloed is van dit ideaalbeeld op het handelen richting families die hier niet aan voldoen.

- Inzicht krijgen in het begrip familie en de verschillende betekenissen en waarden die mensen aan het begrip familie kunnen hechten.

Duur

60-90 minuten.

Vorbereiding voor begeleiders en docenten

Bestel het vormingspakket 'Families' van VBJK via de website www.vbjk.be (in tweevoud). Op de foto's van dit pakket zijn families te zien met een grote diversiteit, onder meer een- en tweeloudergezinnen, gezinnen met geadopteerde kinderen, grote en kleine gezinnen, gezinnen met een gehandicapt kind en gezinnen met verschillende culturele achtergronden. Het pakket omvat ook andere oefeningen rond families, met en zonder het gebruik van de foto's.

Het begrip familie is een dynamisch begrip. Ieder mens geeft een eigen betekenis aan dit begrip en hecht een persoonlijke waarde aan zijn of haar familie. Dit is cultuurgebonden en persoonsgebonden. Het is belangrijk om te beseffen dat jouw eigen beeld, betekenis of waarde van familie heel anders kan zijn dan die van een ander, bijvoorbeeld van een ouder van een van de kinderen op school of in het kindercentrum.

Uitvoering

Selecteer een reeks foto's uit het VBJK-pakket 'Families' en zorg dat je van iedere foto twee exemplaren hebt. Deel de foto's willekeurig uit, waarbij je niet zegt dat er dubbele exemplaren zijn. Vraag de deelnemers een moment voor zichzelf te nemen om te onderzoeken wat zij bij deze foto voelen, ervaren, denken. Stel bijvoorbeeld de volgende vragen.

- Wat voor gevoel krijg je bij de foto?
- Wat voor mensen denk je dat dit zijn en wat voor leven hebben zij volgens jou?
- Welke (voor)oordelen zou je kunnen hebben bij deze foto?
- Wat spreekt je wel en niet aan in deze familie?
- Wat vraag je je af als je deze foto ziet?

Maak daarna een rondje. Duid aan dat alle gevoelens, ervaringen of gedachten geoorloofd zijn. Het is niet de bedoeling dat deelnemers met elkaar in discussie gaan. Al pratende ontdekken de deelnemers dat er dubbele exemplaren zijn en dat er veelal verschillende verhalen komen bij een zelfde foto.

Nabespreking

In de nabespreking kun je een aantal aanvullende vragen bespreken, zoals:

- Wat betekent voor jou het begrip ‘familie’? Welke verschillen in opvattingen zijn er over dit begrip – onderling in je groepje, maar wellicht ook breder in de samenleving of bij ouders?
- Hoe ziet voor jou de ideale familie of gezinsvorm eruit?
- Hoe kijk je aan tegen families of gezinnen die duidelijk niet aan dit beeld voldoen en hoe ga je in je werk om met deze families?
- Wat heb je van deze oefening geleerd en hoe kun je dat gebruiken bij de werkvormen van ‘Families in beeld’?

Ervaringen

Deze oefening kan persoonlijke verhalen oproepen waarbij mensen mogelijk herinnerd worden aan pijnlijke ervaringen in relatie tot hun familie(leden). Realiseer je dit van tevoren en bedenk in welke mate en hoe je hieraan in groepsverband aandacht wilt en kunt besteden. De oefening is in deze context niet bedoeld als therapeutische methode.

Variant met eigen familiefoto's

Vraag de deelnemers vooraf om een of meerdere foto's van hun eigen familie mee te brengen en neem zelf ook foto's mee. Maak subgroepjes (3-5 personen). Om beurten vertelt iemand iets over de eigen foto's, waarna de anderen vragen stellen over de foto's, de betreffende persoon en zijn of haar familie. Degene van wie de foto's zijn, bepaalt de grens in wat hij wel of niet wil vertellen.

Voor de (plenaire) nabespreking kunnen dezelfde vragen als hierboven gebruikt worden.

Bij deze variant met eigen foto's horen de deelnemers elkaars persoonlijke verhalen, wat vaak een intieme sfeer en meer inzicht in ieders levensverhaal of leefsituatie oplevert. Het werken met eigen foto's kan echter ook emoties oproepen. Het is belangrijk om aandacht te hebben voor mensen die geen foto's bij zich hebben of bij wie de familieomstandigheden wellicht pijnlijk zijn. Respect voor ieders inbreng of het zich onthouden daarvan is uiteraard van groot belang.

3.2 Verdiepingsoefeningen

De volgende verdiepingsoefeningen zijn bedoeld voor beroepskrachten die met een van de werkvormen van 'Families in beeld' gaan starten of hier al mee werken. De oefeningen zijn zowel gericht op het oefenen van praktische vaardigheden als op het verder ontwikkelen van houdingsaspecten.

In gesprek met kinderen

Doel

Gesprekken met kinderen over hun (familie)achtergronden leren begeleiden.

Duur

30-45 minuten.

Uitvoering

Een of twee beroepskrachten bereiden een activiteit met kinderen voor, met een werkvorm die reeds is opgestart: de familiemuur, de landkaart, 'kind van de week' of het heen-en-weerboekje. Een of twee collega's observeren en geven na afloop feedback aan de hand van de volgende observatiepunten:

- Hoe zijn je collega's de activiteit gestart, is er (al) een vast ritueel?
- Welke informatie geven zij aan de kinderen?
- Wat voor soort vragen stellen zij?
- Benoemen je collega's eerder de overeenkomsten of de verschillen tussen kinderen?
- Lukt het je collega's om de achtergronden van kinderen te benoemen en toch het kind als uniek individu te benaderen (zonder in stereotypen te vervallen)?
- Lukt het om alle kinderen aandacht te geven en betrokken te houden?
- Hoe gaan je collega's om met kinderen die toch niet vertegenwoordigd

blijken te zijn in de werkvorm? (Bijv. er blijkt een foto te missen op de familiemuur of het heen-en-weerboekje is thuis blijven liggen).

- Welke sfeer is er in de groep aan het eind van de activiteit?
- Welke aandachtspunten zijn er voor een volgende keer?

Check voor begeleiders

- Hebben de beroepskracht voldoende inzicht in de ontwikkeling van het positief zelfbeeld bij kinderen en de invloed van volwassenen hierop?
- Hebben de beroepskrachten voldoende inzicht in hoe zij kunnen vormgeven aan inclusief werken met kinderen?

Lastige momenten in gesprek met kinderen

Doel

Lastige situaties met kinderen bij de werkvormen leren hanteren op een manier die ten goede komt aan alle betrokkenen, onder andere door het principe van het metadenken (voor kinderen vanaf 4 jaar).

Duur

30-45 minuten.

Uitvoering

Bedenk met elkaar ten minste drie negatieve of 'lastige' opmerkingen die kinderen zouden kunnen maken of al eens hebben gemaakt over een ander kind of een andere familie, bijvoorbeeld naar aanleiding van een foto op de familiemuur, een vlaggetje op de landkaart, een bijdrage in het kind van de week of bij het heen-en-weerboekje. Denk aan: 'Hé, wat hebben die mensen rare kleren aan', 'Heb jij geen moeder?' of 'Woon jij in die aso-buurt?'

Besprek eerst in kleine groepen en daarna plenair voor iedere 'lastige opmerking' de volgende vragen:

1. Hoe zou je vanuit een eerste impuls op deze opmerking reageren? (Verzamel zoveel mogelijk soorten reacties).
2. Welk effect zouden deze reacties op de aanwezige kinderen kunnen hebben?

Leg als begeleider vervolgens het principe van het metadenken uit en besprek met elkaar de volgende vragen:

3. Hoe zou je vanuit het metadenken kunnen reageren?
4. Welk effect zal deze reactie op de kinderen hebben?

Metadenken is het leren beseffen waarom we denken wat we denken en te leren denken over het denken. Dit betekent dat beroepskrachten benoemen wat kinderen zeggen of voelen, dat zij mogelijke vooroordelen zonder oordeel bevragen en dat zij ieder kind op een positieve manier bevestigen (zie voor een voorbeeld hoofdstuk 2).

Lastige momenten in gesprek met ouders

Doel

Lastige situaties met ouders rond de familiemuur of landkaart leren oplossen op een manier die ten goede komt aan alle betrokkenen.

Duur

30-45 minuten.

Uitvoering

Lees onderstaande situaties door en vul deze eventueel aan met eigen voorbeelden.

a) Familiemuur

- Moeder: 'Ik zie dat mijn ex nog steeds op de familiemuur hangt, ik had gezegd dat ik hem niet meer erbij wilde hebben.'
- Blanke vader zegt tegen zijn zoon, terwijl hij naar een foto van een Ghanese familie wijst: 'Kijk eens, allemaal zwartjes.'
- Moeder: 'Heb geen foto. Geeft niet. Geen foto.'
- Een eigen voorbeeld uit de praktijk: .....
.....

b) Landkaart

- Moeder bij stadskaart: 'Ik heb er helemaal geen behoefte aan dat mensen weten in welke wijk we wonen, ik vind dat een aantasting van onze privacy.'
- Vader bij wereldkaart: 'Nee, ons land is niet belangrijk, we wonen nu in Nederland.'
- Een eigen voorbeeld uit de praktijk: .....
.....

Kies vervolgens een of meerdere situaties uit en bespreek eerst in kleine groepjes en daarna plenair de volgende vragen.

- Hoe zou je als beroepskracht op deze situatie kunnen reageren? (Bedenk zoveel mogelijk reacties, ook manieren die je misschien niet goed vindt).
- Welk effect zou ieder van deze reacties kunnen hebben op volwassenen en kinderen die er bij staan?
- Aan welke reacties geven jullie met elkaar de voorkeur?

Tip

Je kunt beroepskrachten ook door rollenspelen laten oefenen hoe zij met deze situaties kunnen omgaan.

In dialoog met ouders**Doelen**

- Oefenen in het communiceren met ouders over de werkwijze van de organisatie, met ruimte voor de mening en adviezen van ouders hierover.
- Voorbereiding op het werken met ‘Zo doen wij het! En jullie?’ (zie ook hoofdstuk 1).

Duur

45-60 minuten.

Voorbereiding voor begeleiders en docenten

- Maak kaartjes met de vier rollen voor ‘ouders’.
- Maak kaartjes met de aandachtspunten voor de observatoren.
- Zorg voor een reeks foto’s (vergrotingen) van concrete situaties uit de werkpraktijk, bijvoorbeeld van een kind dat verschoond wordt, kinderen die aan het eten zijn, een kind dat straf heeft, kinderen die aan het werk of aan het spelen zijn enzovoort (zie ook de voorbeelden bij de werkvorm ‘Zo doen wij het! En jullie?’ in hoofdstuk 1).

Uitvoering

Zorg dat je gebruik kunt maken van een reeks foto's van concrete situaties uit de werkpraktijk.

Deel de groep in drie subgroepen, een groep (max. 4 personen) gaat de rol van ouder spelen, een andere groep (2 personen) neemt de rol van beroepskracht. Daarnaast zijn er enkele observatoren. Bij grotere groepen kunnen meerdere rollenspellen tegelijk plaatsvinden.

Speel vervolgens een onderdeel van een ouderavond na waarbij de beroepskrachten de ouders de foto's laten zien en met hen in gesprek gaan over de werkwijze en het beleid van de organisatie. Deze werkvorm staat als 'Zo doen wij het! En jullie?' beschreven in hoofdstuk 1.

De beroepskrachten nodigen de 'ouders' uit om steeds een bepaalde foto goed te bekijken en hun reactie daarop te geven: wat zien ze op deze foto en wat voelen en denken ze daarbij? Vervolgens lichten de beroepskrachten toe welk onderdeel uit de visie of werkwijze van de organisatie op de foto te zien is. Zij vertellen over de dagelijkse praktijk op het centrum of de school, vragen naar de mening van ouders hierover en stellen vragen over hoe ouders thuis met hetzelfde thema omgaan.

De 'ouders' krijgen specifieke rolopdrachten die de 'beroepskrachten' niet kennen:

1. Een 'onzichtbare' ouder die niets uit zichzelf zegt.
2. Een ouder die kritisch tegenover het beleid staat en vragen stelt (zonder zo kritisch te worden dat de beroepskrachten de moed verliezen en uit het spel raken).
3. Een ouder die graag over zijn of haar eigen kind wil praten.
4. Een geïnteresseerde, positief ingestelde ouder.

Aandachtspunten voor de observatoren:

- Krijgen alle ouders ongeveer evenveel ruimte om hun mening te geven?
- Hoe reageren de beroepskrachten op kritiek van ouders; geven zij hier ruimte voor, tonen ze begrip en kunnen ze vervolgens hun eigen mening er op een neutrale manier naastzetten?
- Wat doen de beroepskrachten om een 'wij-gevoel' tussen ouders en beroepskrachten te creëren en lukt dit?
- Lukt het de beroepskrachten om opmerkingen over individuele kinderen door te trekken naar het groepsniveau?
- Staan de beroepskrachten werkelijk open voor de mening en adviezen van de ouders en geven zij ook hun grenzen hierin aan?

Nabespreking

- Hoe voelen de ‘beroepskrachten’ zich, hebben zij het gevoel dat deze bijeenkomst iets heeft opgeleverd, hoe denken zij dat de ‘ouders’ het gevonden hebben?
- Hoe voelen de ‘ouders’ zich na deze bijeenkomst?
- Wat hebben de observatoren gezien?
- Welke leerpunten heeft dit rollenspel opgeleverd?
- In hoeverre draagt de bijbehorende werkvorm ‘Zo doen wij het! En jullie?’ bij aan het pedagogisch partnerschap tussen beroepskrachten en ouders?

Dankwoord

Dit boek heeft tot stand kunnen komen dankzij de hulp van velen. Graag wil ik hen bedanken.

In de eerste plaats de subsidiegevers:

- de Stichting Kinderpostzegels zonder wiens bijdrage deze publicatie en dvd niet tot stand hadden kunnen komen;
- de Bernard van Leer Foundation voor de ondersteuning aan het project 'Ouders en Diversiteit' waarin de ontwikkeling van de methode Families in Beeld startte.

In de tweede plaats zijn dat de kindercentra en de school die deel hebben genomen aan het project 'Families in beeld' en daarmee een belangrijke bijdrage hebben geleverd aan de ontwikkeling en verdieping van de verschillende werkvormen. Dit zijn kindercentrum Korein Kinderplein Vorststraat (voorheen Doerak) uit Eindhoven, peuterspeelzalen Pinokkio en de Torteltuyn van Kinderstad uit Tilburg, basisschool De Meridiaan uit Medemblik, buitenschoolse opvang Fila Tekna (groep de Brulapen) uit Leusden van Stichting Kinderopvang Humanitas en kindercentrum WereldKids uit Dordrecht.

Monique van der Kaa wil ik bedanken voor de belangrijke bijdrage die zij heeft geleverd aan het boek, als meelezer en op onderdelen ook als schrijver, maar zeker ook als medecoördinator van het project 'Families in beeld', zowel nationaal als internationaal.

Als meelezers ben ik dank verschuldigd aan Ietje Corman van Korein Kinderplein, Kok van der Meer en Janine Spanjer van Kinderopvang DAK, Harm Feijer van Forza, Rineke van Ginkel van ROC A12 en Frank Bulthuis van SLO voor hun commentaar op eerdere versies van het boek en de dvd.

Aangaande de dvd wil ik Els Kruik bedanken voor haar enthousiasme en deskundigheid bij het in beeld brengen van de verschillende locaties.

Daarnaast ben ik heel blij met de gedichten die Karin Boone speciaal voor dit boek geschreven heeft.

Last but not least wil ik mijn collega Fuusje de Graaff bedanken voor haar kritische maar zeer zinvolle feedback die de kwaliteit van het boek zeer ten goede is gekomen. En tot slot mijn collega Anke van Keulen voor haar deskundigheid op het terrein van diversiteit in het werkveld van het jonge kind en de inspiratie die zij mij op dit terrein geeft.

Wendy Doeleman

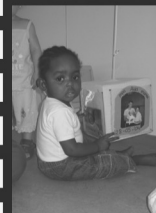
Literatuur

- Abram, I. (2004). Intercultureel leren en jonge kinderen. In A. van Keulen (Red), *Jonge kinderen discrimineren niet?! (pp 37-51)*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Boudry, C. & Vandenbroeck, M. (2001). *Spiegeltje, spiegeltje... Een werkboek voor de kinderopvang over identiteit en respect*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Del Barrio Saiz, A. & Graaff, F. de (2006). Respect voor diversiteit. In A. van Keulen (Red.), *Partnerschap tussen ouders en beroepskrachten. Handboek voor kinderopvang en onderwijs*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Doeleman, W. & Corman, I. (2005). Foto's van thuis als sleutel tot contact. *Kiddo*, 6, 4-7.
- Doeleman, W. & Kaa, M. van der (2005/2006). *Verslagen projectbijeenkomsten 'Families in beeld'*. Utrecht: Bureau MUTANT. Te downloaden van www.mutant.nl.
- Dykstra, P. (29 oktober 2003). *Het zit in de familie*. Oratie ter gelegenheid van de aanvaarding van de leerstoel Verwantschapsdemografie aan de Universiteit Utrecht.
- Heuvel, W. van den e.a. (2003). *Handleiding Familiemuur*. SPH, Fontys Eindhoven. In opdracht van Korein Kinderplein Vorststraat (Doe-rak).
- Keulen, A. van (2000). *Ik ben ik en jij bent jij. Methodiek- en praktijkboek voor de kinderopvang over opvoeden zonder vooroordelen*. Amsterdam/Utrecht: Uitgeverij SWP/ NIZW Jeugd.
- Keulen, A. van (Red.) (2004). *Jonge kinderen discrimineren niet?! Omgaan met diversiteit in kindercentra en op school*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Keulen, A. van (2006). Ouders in kindercentra (hoofdstuk 1). In: A. van Keulen (Red.), *Partnerschap tussen ouders en beroepskrachten. Handboek voor kinderopvang en onderwijs*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- MacNaughton, G. (2004). Hoe kunnen we leren van jonge kinderen over sociale diversiteit? Uitdagingen voor onze pedagogische aanpak. In A. van Keulen (Red.), *Jonge kinderen discrimineren niet?! (pp 68-78)*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Min, Neeltje Maria (1981). *Voor wie ik liefheb wil ik heten*. Amsterdam: Bakker.

- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2005). *Concept Herziening Kerndoelen Basisonderwijs*. Den Haag: Min. OCW.
- Preissing, C. (2004). Focus op vooroordelen in vormen en opvoeding in 'Kindergarten'. Een concept voor de waardering van diversiteit versus tolerantie. In A. van Keulen (Red.), *Jonge kinderen discrimineren niet?! (pp 79-92)*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Raundalen, M. (2004). Empathie en etniciteit. De ontwikkeling van racistisch gedrag tijdens de kinderjaren. In A. van Keulen (Red.), *Jonge kinderen discrimineren niet?! (pp 52-59)*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Riksen-Walraven, M. (2000). *Tijd voor kwaliteit in de kinderopvang*. Rede 18 februari 2000. Amsterdam: Vossiuspers AUP.
- Vandenbroeck, M. (1999). *De blik van de Yeti*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Wardekker, W. (17 februari 2005). *Beroepsonderwijs en identiteit. Lectoraat Pedagogische opdracht van het Onderwijs*. Zwolle: Chr. Hogeschool Windesheim.
- Winter, M. de (2002). *Sociale verbondenheid als pedagogische uitdaging*. Lezing, verslag Conferentie 'Sociale competenties in beeld'.
- Winter, M. de e.a. (2006). *Opvoeding in democratie*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Wit, C. de. (2005). *Partnerschap tussen school en ouders. In het belang van het kind*. Notitie KPC groep, Den Bosch: KPC Groep.

Bijlagen

Bijlage 1

Belangrijke begrippen en definities

We geven hier een korte reflectie op enkele belangrijke begrippen uit 'Families in beeld'.

Beeldmateriaal

Typisch voor de werkvormen van 'Families in beeld' is het actieve gebruik van beeldmateriaal. Onder beeldmateriaal verstaan we foto's, illustraties of filmbeelden die meestal in combinatie met teksten worden gebruikt. Met beelden worden dingen vaak sneller duidelijk dan met woorden. Tegelijkertijd zeggen beelden ook weer niet alles. Een beeld is slechts een afspiegeling van een moment en wordt eerst en vooral 'gemaakt' door de kijker. Als twee mensen naar een zelfde foto kijken, dan kan het dat zij totaal verschillende dingen zien, afhankelijk van de 'bril' die zij op hebben. Die bril wordt onder meer bepaald door hun eigen levensgeschiedenis en persoonlijkheid. Dit betekent dat wanneer beroepskrachten werken met (familie) foto's, zij zich bewust moeten zijn van hun eigen beelden en (voor)oordelen.

Diversiteit

Onder diversiteit verstaan we: 'Alle verschillen die er, naast overeenkomsten, bestaan tussen (groepen) mensen in etniciteit, sociaal milieu, religie of levensbeschouwing, thuistaal, gezinssamenstelling, het al dan niet hebben van een handicap, leeftijd, sekse en leefstijl, waarbij we verschillen in positie en macht erkennen en ter discussie willen stellen.'

We hebben het hier dus niet over verschillen tussen mensen met een rode blouse of een blauwe blouse. Diversiteit gaat over overeenkomsten en verschillen in positie en macht tussen individuen en groepen, bijvoorbeeld tussen mannen en vrouwen, hoogopgeleiden en laagopgeleiden, autochtonen en allochtonen, niet-gehandicapten en gehandicapten, jongere en oudere mensen. In 'Families in beeld' neemt het leren omgaan met diversiteit oftewel het leren herkennen en waarderen van overeenkomsten en verschillen tussen mensen, een belangrijke plaats in.

Familie

Het begrip familie blijkt geen eenduidig begrip te zijn. Zo geeft Van Dale onder meer de volgende definities: 1. gezin als bestaande uit bij elkaar wonende leden; 2. huisgezin; 3. het geheel der bloedverwanten van de-

zelfde naam; 4. personen die tot de familie behoren. Familieverwantschap heeft enerzijds te maken met biologische relaties en met leefverbanden (gezin). Minstens even belangrijk is echter met wie men een familiegevoel heeft.

Hoe mensen hun familie(band) ervaren en waarderen kan heel verschillend zijn. Voor sommige mensen is hun familie een bron van veiligheid en warmte, voor anderen een bron van irritaties en (ernstige) conflicten en voor de meeste mensen iets tussen deze twee extremen in. Verder hebben mensen verschillende opvattingen over wat een ideale familie of de ideale gezinsvorm is.

Ook (jonge) kinderen beleven hun familie verschillend: het ene kind leeft vooral in het kerngezin van ouders en eventuele broers en zussen, bij een ander kind nemen (ook) andere familieleden of andere mensen een prominente plaats in zijn leven in. Toch geldt voor vrijwel ieder (jong) kind dat zijn familie en zijn thuis zijn belangrijkste leefwereld is.

Bij 'Families in beeld' gaat het ons bij familie vooral om die mensen die voor kinderen binnen de familiecontext belangrijke personen zijn en die bepalend zijn voor hun (sociale en culturele) achtergrond. Omdat de term gezin vooral geassocieerd wordt met het westerse model van het kerngezin (een of twee volwassenen met kinderen), geven we de voorkeur aan het bredere begrip 'familie'.

Gelijkwaardigheid

Gelijkwaardigheid betekent letterlijk 'van gelijke waarde'. 'Families in beeld' wil verschillen in waardering, in posities en in macht tussen individuen en groep, indien deze verschillen tot uitsluiting leiden, bestrijden. Een belangrijke eerste stap hiertoe is dat mensen zich bewust worden van de ongelijkheid in waardering, posities en macht die in de maatschappij bestaat. Met name mensen uit meerderheidsgroepen of machtigere groepen kunnen hier een blinde vlek voor hebben. Gelijkwaardigheid is nadrukkelijk iets anders dan gelijkheid. Tussen beroepskrachten en ouders bestaan bijvoorbeeld allerlei verschillen in taken, verantwoordelijkheden en deskundigheden. Gelijkwaardigheid vraagt onder meer het erkennen van ieders competenties en het respecteren van ieders autonomie, oftewel het recht om eigen keuzes te maken.

Inclusief werken

Onder inclusief werken (van het Engelse woord 'inclusion') verstaan we dat beroepskrachten ervoor zorgdragen dat alle betrokkenen (kinderen, ouders en collega's) het gevoel hebben dat zij welkom zijn en dat zij erbij horen. Inclusief werken houdt ook in dat de inrichting, de materialen en de boeken een afspiegeling vormen van allerlei groepen mensen, zodat alle kinderen zich hierin kunnen herkennen. Het betekent verder dat iedere vorm van uitsluiting binnen het kindercentrum of de school

bestreden wordt. Betreffende de ouders houdt dit in dat de informatie over de organisatie wordt toegesneden op de mogelijkheden van alle ouders en dat bewust geprobeerd wordt alle ouders te betrekken bij de organisatie. Inclusief werken is een van de basisuitgangspunten van 'Families in beeld'.

Ouders

We zien de ouders als de formele hoofdverantwoordelijken in het leven van een kind. Tegelijkertijd erkennen we dat ook anderen een belangrijke rol kunnen spelen in het leven van een kind en in de contacten met het kindercentrum of de school. Hierbij denken we bijvoorbeeld aan grootouders, pleegouders, stiefouders en oudere broers en zussen. Waar we in dit boek 'ouders' schrijven bedoelen we in de meeste gevallen ook deze bredere groep van mensen om het kind heen.

Respect

Respect is een woord dat, ook in dit boek, gemakkelijk in de mond genomen wordt, maar wat houdt het nu precies in? Respect voor iemand wordt zichtbaar door taal en gedrag. Dit gedrag laat de ware natuur van de ander intact, door betrokken te zijn en de ander in zijn 'anders-zijn' en autonomie te erkennen. Respect is een basisbehoefte van mensen, die in de maatschappelijke context echter niet vanzelfsprekend bevredigd wordt, onder andere vanwege ongelijke machtsverhoudingen tussen groepen mensen.

Bij 'Families in beeld' werken beroepskrachten aan een respectvol klimaat in een kindercentrum of school. Dit wordt in de praktijk vertaald naar zaken als: alle kinderen en volwassenen merken dat zij welkom zijn en erbij horen; beroepskrachten hebben erkenning en waardering voor alle aspecten van ieders identiteit; er is aandacht voor ieders kwaliteiten; er wordt bewust gewerkt aan een gemeenschapsgevoel waarin niemand buitengesloten wordt.

Bijlage 2

Historie van het project 'Families in beeld'

In 2002 bracht een aantal Nederlandse leidsters en leidinggevendenden uit de kinderopvang een bezoek aan kindercentra in Duitsland en Vlaanderen waar gewerkt werd met de familiemuur.⁶ De leidsters en managers waren geraakt door het enthousiasme van de kinderen toen ze hun de familiefoto's lieten zien. Zij zagen dat de kinderen trots waren op zichzelf en op hun familie en dat ze blij waren dat er foto's van thuis in het kindercentrum hingen. De Duitse en Vlaamse leidsters roemden het positieve effect van de foto's op de kinderen en gaven aan dat ook de contacten met ouders door de familiemuur versterkt waren.

Naar aanleiding van deze ontmoetingen is Bureau MUTANT in Nederland bekendheid gaan geven aan de familiemuur, onder andere binnen het driejarige project 'Ouders en diversiteit'. Eind 2004 is MUTANT gaan deelnemen aan het Europese project 'Documentations of families', als onderdeel van het Europese netwerk DECET.⁷ Daarnaast heeft MUTANT op nationaal niveau het project 'Families in beeld' geïnitieerd, dat financieel ondersteund werd door Stichting Kinderpostzegels Nederland.

De vijf locaties die meededen aan dit landelijke project, hebben gedurende anderhalf jaar gewerkt aan het ontwikkelen, uitbreiden en verdiepen van verschillende werkvormen. Dit heeft geresulteerd in voorliggend methodiekboek en dvd. Inspiratie vonden de organisaties zowel bij elkaar als bij de Europese bijeenkomsten in het kader van 'Documentations of families'. Van alle projectbijeenkomsten zijn verslagen gemaakt, welke op te vragen zijn via de website www.mutant.nl.

---

6 Dit gebeurde in het kader van het Europese uitwisselingsproject 'Diversiteit en ouderparticipatie in de kinderopvang' (Socrates-Grundtvig, 2002-2004).

7 DECET staat voor Diversity in Early Childhood Education and Training, een netwerk van trainers, wetenschappers, beleidsmakers en beroepskrachten dat zich op Europees niveau bezighoudt met Diversiteit en Gelijkwaardigheid in relatie tot het werken met jonge kinderen. Zie ook www.decet.org.

Het Europese project 'Documentation of families' omvatte een uitwisseling tussen leidinggevenden, trainers, beroepskrachten en ouders uit Nederland, Frankrijk en Duitsland. Centraal hierbij stond de uitwisseling en verdieping van werkvormen om binnen kindercentra de familieachtergronden van kinderen en hun ouders meer in beeld te brengen. Dit is later aangevuld met werkvormen om ook de werkwijze van kindercentra meer in beeld te brengen.

Concreet bestond het project uit twee kleinschalige seminars, in november 2004 en in november 2005, waarbij onderlinge ervaringen werden uitgewisseld. Vanuit ieder land namen hieraan enkele personen deel; veelal een coördinator, een leidinggevende en een beroepskracht. In 2006 zou dit leiden tot enkele internationale producten; een cd-rom, een poster en een spel voor beroepskrachten over 'Families in beeld'.

In juni 2006 vond een grootschaligere uitwisseling voor leidinggevenden en beroepskrachten in Berlijn plaats, met vanuit Nederland achttien deelnemers. Deze uitwisseling werd gefinancierd door de Socrates-Grundtvig financieringslijn van de Europese Unie.

Colofon

Families in beeld

Wendy Doeleman, Bureau MUTANT

m.m.v. Monique van der Kaa

ISBN-10: 90 6665 751 0

ISBN-13: 978 90 6665 751 9

NUR 847

Eindredactie

Frans Brinkman

Fotografie

Omslag (achtergrond en eerste en vijfde foto) en pagina's 17, 19, 21, 28, 33, 35, 53, 57, 60, 67: Anna van Kooij

Overige: Ietje Corman, Wendy Doeleman en Monique Wolf e.a.

DVD

Els Kruik A/V Producties

Vormgeving

Merel van Dam, Uitgeverij SWP

Uitgever

Paul Roosenstein

Voor meer informatie over Bureau MUTANT zie www.mutant.nl

Voor informatie over overige uitgaven van Uitgeverij SWP:

Postbus 257, 1000 AG Amsterdam

Telefoon: (020) 330 72 00

Fax: (020) 330 80 40

E-mail: swp@swpbook.com

Internet: www.swpbook.com